

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Fakulta humanitních studií

ČLOVĚK OČIMA KNIHY KAZATEL
Několik poznámek k antropologii Kazatele

Bakalářská práce

Praha 2007

Vypracovala: Miroslava Slamená

Vedoucí práce: Mgr. Filip Horáček

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 16.11.2007

.....
podpis

Poděkování

V první řadě bych ráda poděkovala svému tutorovi a zároveň vedoucímu této bakalářské práce Mgr. F. Horáčkovi za jeho ochotu a trpělivost. Velké díky patří také zaměstnancům knihovny ETF UK, kde vznikla největší část této práce. Za poskytnutí relevantní literatury, které nebyla v České republice dostupná, děkuji zejména knihovně při Teologické fakultě Universität Leipzig.

Obsah

1. Úvod	
1.1 Anotace.....	1
1.2 Annotation.....	1
1.3 Úvod.....	3
2. Kniha Kazatel jako předmět mého zkoumání.....	5
2.1 Kniha Kazatel jako součást Starého zákona.....	5
2.2 Kazatel jako jméno a Kazatel jako autor knihy.....	6
2.3 Datum a místo vzniku.....	7
2.4 Jednota a struktura knihy Kazatel.....	8
2.5 Kulturní kontext – vlivy na Kazatelovo myšlení.....	9
3. Kniha Kazatel a tradice mudrosloví v Izraeli.....	11
3.1 Tradice izraelsko-židovského mudrosloví.....	11
3.2 Kazatel jako mudroslovní učitel.....	12
4. Člověk očima knihy Kazatel.....	15
4.1 Kazatelova metoda.....	15
4.1.1 Exkurz: Pojem „pomíjivost“ v knize Kazatel.....	16
4.2 „Antropocentrický“ pohled a jeho chápání člověka.....	17
4.2.1 Pojetí člověka jako strážce a strážce jeho vlastního života.....	17
4.2.2 Kazatelova kritika „antropocentrického“ pojetí člověka.....	18
4.3 „Teocentrický“ pohled a jeho chápání člověka.....	19
4.3.1 Exkurz: Pojem „Bůh“ v knize Kazatel.....	19
4.3.2 Předpoklad: Bůh jako všemohoucí Stvořitel.....	20
4.3.3 Bůh uložil člověku hranice, aby ho naučil pravému bytí.....	21
4.3.4 Kazatelovo pojetí člověka.....	24
4.3.4.1 Člověk jako část Božího díla.....	25
4.3.4.2 Člověk jako omezená bytost.....	25
4.3.4.3 Člověk jako bytost s úkolem.....	27
4.3.4.4 Člověk na cestě od smrti k radosti.....	28
5. Závěr.....	32
6. Seznam použité literatury.....	34
7. Příloha: Kniha Kazatel (Český ekumenický překlad).....	39

1.1 Anotace

Tématem této bakalářské práce „Člověk očima knihy Kazatel (Několik poznámek k antropologii Kazatele)“ je pojetí člověka v knize Kazatel. Jde o antropologický rozbor samotné knihy v Českém ekumenickém překladu za pomoci mnoha různých kritických komentářů a monografií, které se knize Kazatel věnují.

V úvodní části práce (2. kapitola) je kniha Kazatel představena ve svých základních rysech. Kde se ve Starém zákoně nachází, kdo je jejím autorem, kdy a kde byla asi tak napsaná. Poslední část této kapitoly je věnovaná širším souvislostem a všímá si kulturního kontextu, ve kterém kniha vznikla. Druhá část (3. kapitola) se snaží charakterizovat izraelsko-židovské mudrosloví, z kterého Kazatel bezpochyby vycházel. Zároveň je vylíčen způsob jakým se Kazatel s mudroslovní tradicí vyrovnává. Stěžejní část (4. kapitole) již přistupuje k analýze samotného pojetí člověka, tak jak se objevuje v Kazatelových úvahách. Kazatel pohlíží na člověka ze dvou úhlů, přičemž první „antropocentrický“, používá pouze jako myšlenkovou pomůcku a posléze jej zavrhuje. Větší pozornost je proto věnována „teocentrickému“ pojetí, k němuž Kazatel dospívá; člověk je Božím stvoření, a jako takový je omezený ve svém sebeurčení, neboť hranice jeho bytí jsou stanoveny Bohem, který je dárce všeho – smrti, života i radosti, která je jediným možným podílem člověka na životě. Kazatelova výzva k radosti, která má původ v lidské smrtelnosti, směřuje k uchopení štěstí, které se v momentě daném Bohem nabízí.

1.2 Annotation

This bachelor's diploma work dealing with the topic „Man seen through the eyes of the Book of Ecclesiastes (A few notes on Ecclesiastes's anthropology)“ discusses the concept of man in the Book of Ecclesiastes. It is an anthropological analysis of the actual book in the Czech ecumenical translation with help of various critical commentaries and monographs which themselves deal with the Book.

The initial part of the diploma work (Chapter 2) introduces the Book of Ecclesiastes in its fundamental frame. It deals with the questions such as where in the Old Testament it lies, who its author is, when and where it was written. The last part of this chapter is dedicated to further consequences as well as it pays close attention to the cultural context behind its origin. The second part (Chapter 3) tries to characterise Israel-Jewish wisdomised lexicon which Ecclesiastes undoubtedly derives from. At the same time this part describes a way how Ecclesiastes faces the

tradition of the wisdomised lexicon. The main part (Chapter 4) focuses on the analysis of the concept of man itself as it appears in Ecclesiastes' thoughts. Ecclesiastes looks at man from two angles – the first one, though, called „anthropocentric" is used merely as a kind of thought tool and is dropped later on. Hence, more attention is paid to the second, so called „theocentric" concept which Ecclesiastes reaches, where man is a God's creation and as such is restricted in their self-identity, since the boundaries of their being are given by God. God is the donator of everything – death, life, even of joy which is the one and only input of man's contribution to life. The Ecclesiastes' call for joy, which lies in human mortality, is directed towards a grasp of happiness which is offered at one moment or other by God.

1.3 Úvod

Předkládaná bakalářská práce „Člověk očima knihy Kazatel (Několik poznámek k antropologii Kazatele)“ se věnuje pojetí člověka v starozákonní knize Kazatele. Mojí snahou bylo na základě samotného textu knihy Kazatel v Českém ekumenickém překladu vykreslit Kazatelovu antropologii. Uvědomuji si náročnost tohoto úkolu, protože nejsem znalec Bible a ani antropologie; domnívám se, že by si toto téma zasloužilo více prostoru a času, tj. podrobnější zpracování než umožňuje charakter bakalářské práce. Značným omezením byla má neznalost hebrejštiny, což mi znemožnilo detailnější studium Kazatelova textu v originále. Proto je k názvu práce připojen i podtitul „Několik poznámek k ...“. Tímto chci ještě jednou zdůraznit skutečnost, že nejde o studii, ale spíše o pár poznámek.

Toto téma jsem si vybrala ze dvou důvodů. Prvním je, jak možná i u mnohých exegetů¹, půvab jinakosti této knížky. Předtím než jsem se začala této práci věnovat, věděla jsem o knize Kazatel jenom jedinou věc: *Pomíjivost, samá pomíjivost, řekl Kazatel, pomíjivost, samá pomíjivost, všechno pomíjí*. Tato věta byla pro mě výzvou, zdali je skutečně všechno pomíjivé, nebo se zatím skrývá něco víc, nějaký záměr. Je zřejmé, že Kazatel vybočuje ze Starého zákona, nejen svým samostatným přístupem k psaní, ale také pojetím člověka, Boha a světa. Druhým důvodem byla aktuálnost knihy samotné. Kazatelův individuální přístup založený na zkoumání a reflexi lidského života může v dnešní individualizované společnosti najít odezvu. Také si klademe otázku, jak můžeme být šťastní. Sice dnes nežijeme pod nadvládou krále a nepracujeme na poli, ale v Kazatelových reflexích můžeme objevit paralely s naším dnešním životem. Žijeme v rychlém světě, kde se materiální bohatství nebo zabezpečení objevuje vysoko na hodnotovém řebříčku. Kazatel nás nutí zamyslet se nad hodnotou majetku, když opakovaně prohlašuje, že všechno je pomíjivé. Jeho výzva, abychom své štěstí hledali v přítomném okamžiku a ne v budoucnosti, má také svoji aktuální hodnotu. U Kazatelova pojetí člověka jako omezené bytosti se v našich myslích objeví otázka „Jsme subjektem nebo objektem dějin?“. Taktéž jeho úvahy o odpočinku a práci, nebo o radosti a smrti mohou být pro nás impulsem pozastavit se a znova přehodnotit náš život.

Práci jsem rozdělila na pět částí, kde první a poslední jsou úvod a závěr. Kapitoly 2., 3., 4. tvoří jádro mého textu, přičemž kapitola 4., jak již její název sám napovídá, je hlavní částí. Úvodní část práce (2. kapitola) má sloužit jako představení knihy Kazatel v jejích širších souvislostech. Smyslem toho je uvést čtenáře do problematiky, ozřejmit mu dobové a kontextové pozadí. Ve třetí kapitole se snažím o bližší charakterizování izraelsko-židovské mudroslovní tradice.

¹ Kdoví, jestli by měl Kazatel radost z toho, kolik stránek už o něm bylo napsáno. Srov. Kaz 12,12. I když většina exegetů je toho názoru, že jde o dodatek jiného autora. Například Zimmer, T.: Zwischen Tod und Lebensglück, str. 3n.

Důvod, proč jsem této problematice vymezila vlastní kapitulu, spočívá ve faktu, že Kazatel z této tradice nepochybně vycházel, byla pro něj „živnou půdou“. Vyličení jejího pozadí může podle mého názoru napomoci v pochopení Kazatelova přístupu. Čtvrtá kapitola je centrem mé bakalářské práce. V ní již zcela bezprostředně přistupuji k textu samotnému a snažím se nastínit Kazatelovo chápání člověka. Kazatel nahlíží na člověka ze dvou perspektiv, přičemž první, „antropocentrická“, mu slouží jenom jako prostředek k tomu, aby dovedl svého čtenáře až k jeho myšlenkové hranici a donutil ho tak pozvednout zrak. Kazatelovým cílem je poukázat na to, že taková perspektiva mu nemůže prozradit o jeho životě nic. Čtenář tak spolu s Kazatelem stoupá „na kopec“, z jehož výšky se pojetí člověka zcela mění. Člověk je v první řadě definován jako Boží stvoření, z čehož vyplývá omezenost jeho celého bytí. Na základě tohoto předpokladu pak Kazatel vytváří svoji antropologii, kterou předkládám v kapitole 4.3.4. V závěru pak shrnuji charakteristiky Kazatelova člověka a snažím se o jeho ucelenější obraz.

Co se týče metody mé práce, mým primárním pramenem byl samotný text knihy Kazatel v pěti různých českých překladech (viz 6. kapitola) a v jednom slovenském. Další literatura mi sloužila jako úvod do Starého zákona nebo biblické antropologie, ale taktéž k uvedení do problematiky knihy Kazatel. Monografie R. Gordise (Kohleth – The Man and His World), N. Lohfinka (Kohélet) a T. Zimmera (Zwischen Tod und Lebensglück. Eine Untersuchung zur Anthropologie Kohélet) byly základními kameny při mé práci. Poslední z nich jmenovanou jsem také použila pro bakalářský skeletový překlad. Na základě analýzy samotné knihy Kazatel a příslušné literatury jsem se snažila vylíčit Kazatelovu antropologii.

Jelikož se v českém jazykovém prostoru nachází minimální množství literatury, která se přímo týká mého tématu, mají cizojazyčné práce v mém seznamu literatury jednoznačnou převahu. Z toho důvodu jsem se rozhodla nepřekládat citace, aby nedošlo k posunu významu v originále. Citace z Bible jsou z Českého ekumenického překladu (ČEP), pokud neuvádím jinak.

2. Kniha Kazatel jako předmět mého zkoumání

Tato kapitola má sloužit jako úvod ke knize Kazatel¹. Mojí snahou je představit základní rysy této malé knihy, na kterých se dnes většina exegetů shoduje.

V biblické exegesi se kniha Kazatel těší velikému zájmu.² Důvodem proto je podle mého názoru výzva, kterou tato útlá kniha v sobě skýtá. Na malém prostoru se objevují myšlenky, které nutí k hlubšímu zamyšlení. Nejde jenom o mnoho otevřených otázek, ale spíše o půvab jinakosti. Ve srovnání s jinými biblickými texty působí Kazatel svévolně, především ve svém postoji k Bohu a ke světu, ale také v uspořádání knihy samotné.

2.1 Kniha Kazatel jako součást Starého zákona

Kniha Kazatel se řadí do třetího dílu hebrejského kánonu, kterým jsou ‚Spisy‘ (*k^otûbîm*).³ Do této části byly zařazeny spisy různého charakteru. Jejich jediným jednotícím prvkem je fakt, „že nebyly přijaty do některé z obou zbývajících částí kánonu“⁴. Spisy se dělí do tří skupin.⁵ Kazatel je zařazen mezi pět svátečních svitků, které se četly o hlavních svátcích.⁶ Kniha Kazatel se četla o ‚slavnosti stánků‘ (*sukkôt*).⁷ Jde o podzimní biblický poutní svátek, který byl původně závěrem sklizně (ukončením zemědělského roku)⁸ a až později se začal vykládat jako upomínka na východ z Egypta.⁹

Učení Kazatele je ve srovnání s jinými biblickými texty výjimečné a dalo by se říct, že je až samorostlé. Kazatel byl člověk, který si šel svou vlastní cestou, a proto je zcela pochopitelné, že

---

1 V různých překladech se název knihy obměňuje. V Českém ekumenickém překladu (dále ČEP), v Jeruzalémské bibli a u Fischla je to kniha Kazatel. V překladu kralickém z roku 1613 se objevuje kniha Ecclesiastes, totiž Kazatel. Segert překládá jako kniha Kóhelet.

2 Viz jenom můj seznam použité literatury. Reálný počet prací, které se věnují pouze knize Kazatel, je několikanásobně větší.

3 Bič, M.: Ze světa Starého zákona II., str. 524-562. Tuto třetí část předchází částí Zákon a Proroci.

4 Rendtorff, R.: Hebrejská bible a dějiny: Úvod do starozákonní literatury, str. 304.

5 Rozdělení podle M. Biče (Ze světa Starého Zákona II., str. 552). Do první skupiny se řadí tři ‚velké‘ spisy (Žalmy, Jób a Přísloví), pak následuje skupina pěti malých svátečních svitků (tzn. *m^ogillōt*; Rút, Píseň písní, Kazatel, Pláč a Ester) a poslední skupinou jsou tři spisy (Daniel, Ezdráš-Nehemjáš a První a Druhá Paralipomenon).

6 O pořadí těchto svitků srov. Rendtorff, R.: Hebrejská bible a dějiny: Úvod do starozákonní literatury, str. 319. Segert, S.: Pět svátečních svitků, str. 7-12. Lauha, A.: Kohelet, str. 20. V běžných židovských vydáních bible se používá pořadí, které vyplývá z průběhu svátečního cyklu, tj. kdy v roce se svitky četly. Na první místě je pak Píseň písní, za ní následují Rút, Pláč, Kazatel a Ester. Obvykle se však užívá chronologické pořadí: Rút, Píseň písní, Kazatel, Pláč a Ester.

7 Segert, S.: Pět svátečních svitků, str. 113. Tento svátek se nazývá taktéž ‚pod zelenou‘, protože po celý týden bydlí židé ve stanech (chýších), které si postaví blízko svých příbytků.

8 Segert, S.: tamtéž. Čtení Kazatele během dožínků mělo prý utlumit příliš rozjásané lidi a připomenout jim pomíjivost člověka. Tato interpretace je však sporná, jak dodává sám S. Segert.

9 Segert, S.: tamtéž. Více o slavnosti stánků u M. Biče (Ze světa Starého Zákona II., str. 385n.) nebo u J. Diveckého (Židovské svátky, str. 45-49). Tento autor říká: „Proto také o Sukotu říkáme, že je ZMAN SIMCHATENU (časem naší radosti).“ (str. 46). Srov. například Kaz 5,17-19.

jeho postavení v kánonu muselo vyvolávat řadu otázek.¹⁰ Primárním faktorem k zařazení Kazatele do kánonu byla určitě Šalamounova autorita.¹¹ Původně se autorství této knihy připisovalo králi Šalamounovi (Kaz 1,1; 1,12). Tento předpoklad však není udržitelný již z pouhého důvodu, že Šalamoun byl králem až do své smrti (srov. Kaz 1,12).¹² Proti tomuto názoru se postavil F. Kutschera.¹³ Nesdílí názor, že by se autority Jeruzaléma nechaly touto fikcí zmást, a ani v napomenutí k Boží bázni nevidí důvod Kazatelovy kanonizace. Je spíše přesvědčen, že tyto autority musely v jeho učení najít něco, co odráželo i jejich názory.

2.2 Kazatel jako jméno a Kazatel jako autor knihy

V úvodním verši knihy se nám představí člověk, který sám sebe označuje za „Kazatele, syna Davidova, krále v Jeruzalémě“¹⁴.

Jméno Kazatel se hebrejsky překládá jako *Qóhelet*¹⁵. Jde o participium slovesa, které označuje nějakou činnost ve shromáždění, a je ženského rodu.¹⁶ Toto označení činnosti nebo funkce se pak pravděpodobně přeneslo na danou osobu, která tuto funkci zastávala.¹⁷ Proto je zcela logické, že jméno Kazatel nemohlo být skutečným jménem, ale spíše přezdívkou, jak uvádí N. Lohfink.¹⁸

Kromě toho se z úvodního verše čtenář dozvídá, že k němu promlouvá král. Jelikož se vydává za syna Davidova, je zřejmé, že mělo jít o krále Šalamouna. Avšak tady jde pouze o masku, kterou si Kazatel nasadil. Kdyby Kazatelovým cílem bylo skutečně vytvořit dojem, že autorem této knížky je sám král Šalamoun, tak by se podle mého názoru nepředstavil jako Kazatel. S. Segert to označuje jako jeho nedůslednost, protože i v samotném textu se vyskytují historické nesrovnalosti.¹⁹ Také v egyptském prostředí jsou známé případy, kde mudroslovní spisy byly psány ve jménu

10 J. Heller (Cesta do Starého zákona, str. 20) mluví o „okrajích“ biblického kánonu, které se sice nebudou škrtat, protože obsahují poselství, které může být někdy k užítku, ale nejde o nejvlastnější základ biblické zvěsti.

11 Gordis, R.: Koheleth – The Man and His World. A Study of Ecclesiastes, str. 41. K procesu kanonizace srov. Lauha, A.: Kohelet, str. 20-22. C. Westermann (Der Mensch im Alten Testament, str. 102) vidí důvod kanonizace v něčem jiném: „Es ist erstaunlich, dass seine Schrift in den Kanon aufgenommen wurde; der Grund dafür ist, dass er und wie er auch von Gott und vom Wirken Gottes redet.“

12 Levy, L.: Das Buch Qoheleth (Ein Beitrag zur Geschichte des Sadduzäismus), str. 32n.

13 Kutschera, F.: Kohelet: Das Leben im Angesicht des Todes, str. 366n.

14 Kaz 1,1. Na místech Kaz 1,1.2.12; 7,27; 12,8.9.10 se taktéž objevuje jméno Kazatel.

15 T. Novotný (Kohelet, str. 3) uvádí, že toto slovo je odvozeno od kořene *qhl*, jehož základní význam je „volat“. V syrštině se z tohoto kořene odvodilo slovo „*kahlonito*“, které v překladě znamená „hádavá žena“ nebo „štěkna“. M. Balabán (Skeptické úvahy zbožného židovského mudrce, str. 199n.) překládá jako „Svolavatel“ a poukazuje na to, že jméno Kazatele připomíná mýjení (qHL:HBL).

16 Segert, S.: Pět svátečních svitků, str. 113.

17 Preuß, H. D.: Einführung in die alttestamentliche Weisheitsliteratur, str. 114n.

18 Lohfink, N.: Kohelet, str. 11.

19 Segert, S.: Pět svátečních svitků, str. 114. „Kóhelet se představuje jako bývalý král (1,12), ačkoliv Šalamoun kraloval až do své smrti (I. Královská 11,43); mluví o králích, kteří vládli v Jeruzalémě před ním (1,16), ač jediným jeho izraelským předchůdcem byl jeho otec.“ T. Novotný (Kohelet, str. 16) se snaží vysvětlit rozpor v Kaz 1,12. pomocí Talmudu, který to objasňuje následovně. Král Šalamoun byl za svou pýchu donucen vzdát se svého trůnu ve prospěch démona Asmodea, který se mu podobal. Proto si této záměny nikdo nevšiml. Šalamoun se pak svého trůnu domáhal zpět a všem lidem proto říkal větu „Byl jsem králem nad Izraelem v Jeruzalémě“. Avšak všichni ho měli za blázna.

moudrého krále, aby získaly na vážnosti.²⁰ O autorovi tohoto spisu můžeme na závěr spolu se S. Segertem shrnout, že jím byl: „...moudrý muž, jinak neznámý, a je o něm dosvědčeno – vlastním svědectvím nebo zprávou jeho žáka –, že se zabýval vyučováním lidu a vykládáním přísloví (12,9-11).“²¹.

Kniha je plná nesrovnalostí a protikladů. Z toho důvodu se exegeti dohadují, zda je Kazatel autorem celé knihy, nebo zda se v ní vyskytují nějaké dodatky z pera jiných autorů. Myslím, že nejrozumnější a nejpřesvědčivější výklad podává T. Zimmer.²² Podle jeho mínění pochází celek Kaz 1,2-12,8 od samotného Kazatele, přičemž verše Kaz 1,1 a 12,9-14 nebyly sepsány jím, nýbrž dvěma epilogisty. Sám uznává, že je velmi těžké posoudit, zda se v celku Kaz 1,2-12,8 nevyskytují žádné dodatky. Jedině u verše 11,9b (Boží soud) se přiklání k názoru, že nepochází z pera Kazatele, ale spíše ho přisuzuje jinému autorovi, a sice tomu, který napsal Kaz 12,14. Ale ani u tohoto verše si není zcela jistý.

2.3 Datum a místo vzniku

Datování knihy Kazatel do šalamounské doby (10. století před Kristem)²³ bylo již dávno odmítnuto, jelikož autorem knihy není král Šalamoun, jak by se na první pohled mohlo zdát.²⁴ Pisatel knihy použil „eine literarische Fiktion“²⁵, aby dodal svým úvahám autoritu pomocí jména moudrého krále. V roce 1912 datuje L. Levy knihu Kazatel do období mezi lety 270 až 180 před Kristem.²⁶ Avšak pozdějším exegetům se podařilo určit časové období přesněji. Většina z nich²⁷ se shoduje na období 2. poloviny 3. století před Kristem.²⁸ K takovému konsenzu dospěli zejména na základě nalezení úryvků Kazatelova textu v Kumránu, které se datují kolem poloviny 2.

20 Segert, S.: Pět svátečních svitků, str. 114. Preuß, H. D.: Einführung in die alttestamentliche Weisheitsliteratur, str. 115.

21 Segert, S.: tamtéž.

22 Zimmer, T.: Zwischen Tod und Lebensglück, str. 3n. Například H.D. Preuß (Einführung in die alttestamentliche Weisheitsliteratur, str. 133n.) a R. Braun (Kohélet und die frühhellenistische Popularphilosophie, str. 152) uvádějí mnohem víc dodatků. R. Gordis (Kohélet – The Man and His World, str. 73n.) se ve vymezení dodatků shoduje s T. Zimmerem, avšak dodává, že je zcela možné, že fráze „řekl Kazatel“ v Kaz 1,2; 7,27; 12,8 také nepocházejí z pera Kazatele.

23 Rendtorff, R.: Hebrejská bible a dějiny, str. 62. Na tom samém místě autor uvádí, že rok Šalamounovy smrti je první datum, které lze docela jistě určit.

24 Viz kapitola 2.2.

25 Schwienhorst-Schönberger, L.: Kohélet, str. 101.

26 Levy, L.: Das Buch Kohélet, str. 30. Na dalších dvou stranách se snaží toto časové období ještě více upřesnit. V určitých verších knihy Kazatel vidí konkrétní historické události, pomocí kterých dojde k závěru, že Kazatel žil mezi lety 270 až 203 před Kristem a ke sepsání knihy muselo dojít až na sklonku jeho života. Například Th. Krüger (Kohélet (Prediger), str. 39) předpokládá, že kniha byla psána více let nebo až desetiletí.

27 Tak například Krüger, Th.: Kohélet (Prediger), str. 30; Gordis, R.: Kohélet – The Man and His World, str. 63-67; Lauha, A.: Kohélet, str. 3; Zimmer, T.: Zwischen Tod und Lebensglück, str. 2; Rudman, D.: Determinism in the Book of Ecclesiastes, str. 12n.

28 V té době bylo Judsko (s hlavním městem Jeruzalém) pod nadvládou egyptských Ptolemaiovců. Krüger, Th.: Kohélet (Prediger), str. 39-42.

století před Kristem²⁹ Z toho důvodu se dá předpokládat, že samotná kniha musela být sepsána před rokem 200 před Kristem. K tomuto datování jim dopomohl i samotný jazyk Kazatele, který je „definitely late in the development of BH and belongs to what scholars recently have called Late Biblical Hebrew“³⁰.

Co se týče geografického místa vzniku, neboli otázky, kde žil autor knihy Kazatel, i v tomto ohledu se většina vykladačů shoduje. Na základě odkazů v samotném textu (Kaz 1,12; 2,7.9; 4,17; 8,10)³¹ společně předpokládají, že Kazatel žil v Jeruzalémě.³² Jde však jenom o předpoklad. Všichni jsou si vědomi toho, že v této otázce nemůže být odpověď vyslovena s definitivní platností .

2.4 Jednota a struktura knihy Kazatel

Kniha Kazatel působí na první pohled nesystematicky, a to i přes nadpisy v Českém ekumenickém překladu. Nejenže Kazatel bezstarostně přechází z poezie do prózy nebo naopak,³³ ale i sled jeho myšlenek je zcela nepravidelný, někdy si i sám protiřečí.³⁴ Dokonce se objevila teorie, že text byl původně psán na arších papíru, které byly vinou vazače knihy zpřeházeny.³⁵

Badatelé se v knize Kazatel vždy snažili najít nějakou jednotu neboli strukturu. Byly učiněny různé pokusy, které přinesly rozdílné výsledky. Co pokus, to nová teorie.³⁶ F. Delitzsch ve své práci z roku 1875 po podrobné analýze musí konstatovat: „Alle Versuche, in dem Ganzen nicht nur Einheit des Geistes, sondern auch genetischen Fortgang, allesbeherrschenden Plan und organische Gliederung nachzuweisen, mußten wir bisher und werden inskünftige scheitern.“³⁷ Nejlépe podle mého názoru uchopili Kazatelovu roztržičnost ti badatelé, kteří se nesnažili za každou cenu najít jakousi strukturu. V tomto smyslu mluví například T. Zimmer, když ve své monografii použije citát O. Kaisera: „Daher beruht die Einheit des ganzen Buches auf seiner

29 Kromě jiných tento fakt uvádí taktéž T. Zimmer (Zwischen Tod und Lebensglück, str. 2), když se odvolává na J. Muilenburga (Qoheleth Scroll, 20-28) v poznámce č. 6.

30 Tento výrok se objevuje u T. Zimmera (Zwischen Tod und Lebensglück, str. 2), který je však citátem Schoorse (Preacher, str. 221).

31 Schwienhorst-Schönberger, L.: Kohelet, str. 103.

32 Například Gordis, R.: Koheleth – The Man and His World, str. 67n.; Zimmer, T.: Zwischen Tod und Lebensglück, str. 3; Lohfink, N.: Kohelet, str. 7n. Avšak najdou se i jiní, kteří s tím nesouhlasí. Tak například L. Levy (Das Buch Qoheleth, str. 32) je zastáncem názoru, že kapitoly 1-7 byly sepsány v Jeruzalémě a Kaz 8-12 byl již psán v Alexandrii. Důkazem proto jsou mu narážky na ptolemaiiovský královský dvůr (srov. Kaz 8,2; 10,16-19.20; 11,1).

33 T. Zimmer (Zwischen Tod und Lebensglück, str. 34) uvádí v poznámce č. 10 odlišná vymezení prózy a poezie u různých autorů.

34 Schwienhorst-Schönberger, L.: Studien zum Alten Testament und seiner Hermeneutik, str. 137. „Thesen und Antithesen des Buches funktionieren wie eine Art von Navigation.“

35 V 19. století Bickell, G.: Der Prediger über den Wert des Daseins. Wiederherstellung des bisher zerstückelten Textes, Übersetzung und Erklärung (podle Krochmalnika, D.: „Ist auch Kohelet unter den Philosophen?“, str. 103; Gordise, R.: Koheleth – The Man and His World, str. 70)

36 Například N. Lohfink (Kohelet, str. 10) uvádí, podle mého názoru, příliš vykonstruované „palindromické“ uspořádání 7 částí, jejichž jádrem je kritika náboženství v Kaz 4,17-5,6. L. Schwienhorst-Schönberger (Kohelet, str. 51nn.) rozděluje knihu na 4 části, která odpovídají 4 částem klasické antické řeči.

37 Delitzsch, F.: Biblischer Commentar über die poetischen Bücher des Alten Testaments; 4. Band: Hoheslied und Koheleth, str. 195.

Sprache und Thematik, aber auf keiner übergreifenden Systematik.“³⁸ Ale i R. Gordis podává přesvědčivý výklad. Podle něj není kniha Kazatel dialogem nebo filosofickým pojednáním, spíše se jedná o *cahier* čili poznámkový blok, do kterého si autor ve stáří zapisoval své úvahy, jež se od sebe liší náladou, stylem a délkou. Proto se v jeho myšlenkovém vývoji nelze hledat logiku.

Všechny takové pokusy vedou k „za vlasy přitažené“ exegezi.³⁹

Určitý náznak pravidelnosti v knize Kazatel představují základní pojmy (např. „pomíjivost“, „čas“, „podíl“, „užitek“), rámcové verše (Kaz 1,2; 12,8),⁴⁰ taktéž konkrétní témata (moudrost, radost, vztah k vrchnosti), která jsou však pojednána dost nepravidelně, jako kdyby „bez rozmyslu“. Výstižně to popsál S. Segert, když o jednotlivých oddílech říká: „Často je nesnadné vymezit jejich hranice, neboť myšlenky následují za sebou jen volně a začátek úvahy se někdy jen vnějšně některým slovem přimyká k témuž slovu na konci oddílu předchozího. Přesto je možno sledovat tenkou nit těchto úvah, i když je někde přerušována poněkud neorganicky vřazenými úvahami nebo sbírkami přísloví.“⁴¹

2.5 Kulturní kontext – vlivy na Kazatelovo myšlení

Stále znovu se objevuje otázka, zda a jak moc působily cizí, tj. ne-izraelské vlivy na myšlení Kazatele. Od momentu, kdy převládlo přesvědčení, že autorem knihy není král Šalamoun, probíhá tato diskuze v plném rozsahu. Badatelé se nejdříve snažili nalézt paralely a prokázat vliv řeckého prostředí. Když se objevily texty z orientálního prostoru, zájem se přesunul tímto směrem.

Vznik knihy Kazatel se klade do 2. poloviny 3. stol. před Kristem. Je to doba, kdy „hellenismus nejmocněji a přitom nejjemněji pronikl do politického, kulturního i náboženského života Židů“⁴². Na základě této skutečnosti je zcela oprávněné hledat helenistické vlivy, které snad mohly zapříčinit Kazatelovu jedinečnost. Exegeti se k tomu stavějí různě. Například R. Braun⁴³ se ve své práci pokouší dokázat přímou závislost Kazatele na jednotlivých představitelích helenistické populární filosofie. Podle mého mínění řecký vliv příliš přeceňuje. Jinou cestou se ubírá

38 Kaiser, O.: Botschaft, str. 51n. (podle Zimmera, T.: Zwischen Tod und Lebensglück, str. 4)

39 Gordis, R.: Koheleth – The Man and His World, str. 110. Samotné protimluvy v knize vysvětluje následovně: „The contradictions that troubled earlier readers are, in part, normal variations in temper and mood and, in part, the consequence of his clear-sighted recognition that no one, not even he [Kazatel], has monopoly on truth.“ (str. 123n.)

40 Srov. Westermann, C.: Der Mensch im Alten Testament, str. 101n. Podle jeho názoru tyto rámcové výroky Kazatel přidal až později.

41 Segert, S.: Pět svátečních svitků, str. 116. Podrobnější výklad toho, jak je možné rozpoznat konec jednoho úseku, podává R. Gordis (Koheleth – The Man and His World, str. 262), podle nějž je rozpoznávacím faktorem Kazatelův myšlenkový návrat k jeho fundamentálním tezím. Podle něj jsou to tyto čtyři: 1. chatrnost a nestálost lidské činnosti, 2. nejistota lidského osudu, 3. nemožnost skutečného poznání a pochopení světa, 4. radost je potřeba učinit cílem lidských snah.

42 Segert, S.: Pět svátečních svitků, str. 115.

43 Braun, R.: Kohelet und die frühhellenistische Popularphilosophie.

N. Lohfink.⁴⁴ Podle něj je kniha Kazatel: „der deutlichste Ort der Begegnung Israels mit griechischer Philosophie innerhalb der Bibel“⁴⁵. Neuvažuje však o konkrétní závislosti, ale Kazatele spíše chápe jako pokus vytěžit z řeckého chápání světa co nejvíce, aniž by se izraelské mudrosloví muselo vzdát svébytnosti. Nejrozumnější představou se mi zdá být tvrzení, že obecný řecký duch byl jaksí „ve vzduchu“.⁴⁶ Takový názor zastává například H. D. Preuß⁴⁷, D. Rudmann⁴⁸ nebo R. Gordis⁴⁹.

Kazatel, jako vynikající pozorovatel, samozřejmě znal některé nehebrejské představy řecké kultury, ale ozývají se u něho oslabeně. Nejde o ucelené filosofické koncepty.

Také se vedla diskuze o egyptských vlivech. R. Gordis⁵⁰ nebo R. Braun⁵¹ zcela jasně odmítají takové představy, jelikož nebyly doloženy žádné přesvědčivé paralely mezi Kazatelem a egyptskou literaturou. Ale například S. Segert konstatuje, že paralely jsou příliš časté a nápadné, aby mohlo jít jenom o náhodu.⁵²

Knihy Kazatel se řadí do mudroslovné literatury. Proto je pochopitelné, že badatelé hledali paralely i na poli staroorientálního mudrosloví.⁵³ Ale ani zde nemůžeme mluvit o přímé závislosti. Mudroslovní literatura Starého Orientu nedeterminovala Kazatelovo myšlení výrazným způsobem. Samozřejmě, že se dají najít podobnosti, jako například u eposu o Gilgamešovi.⁵⁴ Kazatel mluví o tématech, které se týkají každého člověka (postoj k vlastní smrti, prožívání radosti, chování vůči vrchnosti), a proto si myslím, že by byl schopen o nich mluvit, aniž by musel tyto texty znát. Tento můj názor dokládá i D. Rudman, když konstatuje, že mudrci v různých kulturách přemýšleli nad podobnými otázkami, a měli tendenci dospívat k podobným závěrům.⁵⁵

---

44 Lohfink, N.: Kohelet, str. 7-15.

45 Lohfink, N.: Kohelet, str. 15.

46 Možná by se to dalo přirovnat k tomu, že dnes člověk nemusí číst Shakespeara, aby věděl, že otázka „Být či nebýt“ pochází od něj.

47 Preuß, H. D.: Einführung in die alttestamentliche Weisheitsliteratur, str. 120, kde říká, že jde spíše o : „den Einfluß des allgemeinen, hellenistisch beeinflussten Zeitgeistes“.

48 Rudman, D.: Determinism in the Book of Ecclesiastes, str. 25-31.

49 Gordis, R. : Koheleth – The Man and His World, str. 51-58. „He has attained to his plane of vision principally through his ancestral Hebrew culture, modified by some general contact with Greek ideas.“ (str. 58)

50 Gordis, R. : Koheleth – The Man and His World, str. 57.

51 Braun, R.: Kohelet und die frühhellenistische Popularphilosophie, str. 4-14.

52 Segert, S.: Pět svátečních svitků, str. 277-284. Vysvětluje to na jednotlivých příkladech a verších.

53 Gordis, R. : Koheleth – The Man and His World, str. 8-13; Uehlinger, Ch.: Kohelet im Horizont mesopotamischer, levantinischer und ägyptischer Weisheitsliteratur der persischen und hellenistischen Zeit, str. 155-247.

54 Uehlinger, Ch.: Kohelet im Horizont mesopotamischer, levantinischer und ägyptischer Weisheitsliteratur der persischen und hellenistischen Zeit, str. 180-191. Podobnosti se vyskytují u třech témat nebo obrazů. První se vztahuje k obrazu trojitě niti v Kaz 4,12; druhá k takzvané carpe diem básni v Kaz 9,7-9 a poslední k tématu lidské pomíjivosti. Po pečlivém přezkoumání Ch. Uehlinger dojde k závěru, že nejde o přímý vliv.

55 Rudman, D.: Determinism in the Book of Ecclesiastes, str. 25.

3. Kniha Kazatel a tradice mudrosloví v Izraeli

Třetí kapitola je pro mě jakousi platformou pro hlavní část mé práce. Podle mého mínění je důležité vědět z jaké tradice Kazatel čerpal a jak se k ní stavěl. Už zde se ozvou jemné náznaky Kazatelova pojetí člověka, světa nebo Boha, které pak dále rozvinu v kapitole čtvrté.

V kapitole 2.4 jsem již naznačila, že se kniha Kazatel řadí k mudroslovní literatuře. Na stejném místě jsem konstatovala, že Kazatelovo myšlení nebylo přímo ovlivněno mudroslovím Starého Orientu. Přednostně se však musí věnovat pozornost tradici mudrosloví Izraele, jelikož z ní Kazatel vychází, kriticky se s ní vypořádává,¹ ale zároveň má s ní mnoho společných znaků. Pozdní fáze této tradice ho nejvíce ovlivnila, ona mu vtiskla ten jedinečný ráz jeho myšlení, i když se vůči ní vymezuje.

3.1 Tradice izraelsko-židovského mudrosloví²

Představa západního člověka o moudrosti je zcela odlišná od pojetí moudrosti ve Starém zákoně. Při uvažování o moudrosti se pohybuje v prostoru teoretického, intelektuálního vědění, myšlení a poznávání. Jak je to pak s moudrostí ve Starém zákoně? Moudrost se v Starém zákoně chápe spíše v praktickém smyslu. Nejde jenom o správné myšlení, nýbrž „um praktische Kenntnis und Fähigkeiten, ..., um kluges Überlegen und Urteilen, das zu vernünftigem Handeln führt“³ Moudrým tak může být například zkušený řemeslník (například 1 Kr 7,14) nebo nadaný obchodník (Ez 28,3n.).

Vznik království je výrazným mezníkem v politických a duchovních dějinách Izraele.⁴ Právě v tomto momentě přichází na scénu mudrosloví.⁵ Jeho ranná fáze je charakteristická výroky o konání v určité situaci. Pod jejich vedením je možné pochopit, kdy člověk jedná moudře a kdy pošetile. V době exilu však dochází ke zlomu a nejenom v dějinách izraelského lidu, ale taktéž v mudrosloví samotném.⁶ Ve výrocích vystupují dvojice protikladných typů (jako moudrý, hloupý, pokorný, pyšný), které jsou charakterizovány velmi obecně (například Př 10,23: *Radostnou hrou je*

---

1 Preuß, H. D.: Einführung in die alttestamentliche Weisheitsliteratur, zejména kapitola Weisheitskritik, str. 123-126.

2 Pro tuto kapitolu, pokud neuvádím jinak, čerpám ze tří zdrojů: 1. Klein, Ch.: Kohelet und die Weisheit Israels: eine formgeschichtliche Studie, kapitoly „Die frühe Bildungsweisheit“ a „Die späte Bildungsweisheit“, str. 176-196; 2. Gordis, R.: Koheleth – The Man and His World, kapitola „The Content and Scope of Hebrew Wisdom Literature“, str. 22-38; 3. Preuß, H. D.: Einführung in die alttestamentliche Weisheitsliteratur, str. 10-12.

3 Preuß, H. D.: Einführung in die alttestamentliche Weisheitsliteratur, str. 11.

4 Kolem roku 1000 před Kristem. Prvním izraelským králem byl Saul, ale jeho vláda se považuje za přechodné období mezi dobou soudců a dobou králů. Po něm nastupuje král David a pak jeho syn Šalamoun. Rendtorff, R.: Hebrejská bible a dějiny: Úvod do starozákonní literatury, str. 53-63.

5 Kvůli rozsahu práce vynechávám důvody, proč k tomu došlo. Odkazuji na Ch. Kleina (Kohelet und die Weisheit Israels: eine formgeschichtliche Studie, str. 176n.).

6 Kolem roku 586 před Kristem. Rendtorff, R.: Hebrejská bible a dějiny: Úvod do starozákonní literatury, str. 83-88.

pro hlupáka mrzké jednání, kdežto pro rozumného muže moudrost.). Z toho se dá vyvodit, že pozdní mudrosloví se snaží abstrahovat od konkrétního jednání. Proměna mudrosloví je tak výrazná, že nastává období „der weisheitlichen Dogmatik“⁷, jak Ch. Klein výstižně poznamenal. Náhodnost všeho dění se už moudrého člověka netýká. Pokud se chová adekvátně, nemůže se mu přihodit nic zlého. Tímto způsobem se spojilo chování nebo jednání s výsledkem těchto činností. Když se budu chovat moudře a přiměřeně, stane se můj život téměř bezrizikovým a úspěšným. Taková mudroslovní literatura se stala jakousi studní návodu k tomu, aby se jednotlivci v životě vedli dobře. Z toho pak plyne představa, že člověk je schopen ovlivnit úspěch ve svém životě. Mistři moudrosti, kteří patřili k společensky výše postaveným lidem, usilovali o vštěpování ctností usilovné práce, sexuální zdrženlivosti, loajality k autoritám, náboženské konformity a střizlivosti. Byli průvodci životem. U těchto mistrů se neprosadila představa rodící se apokalyptiky, jak to bylo u chudších vrstev. Mudroslovní literatura výslovně popírá záhrobní existenci (například Jb 14,11nn; Kaz 3,20; 9,10). Totéž platí o mesiánských představách. Možná se zde rodí saducejství.⁸

Mudrosloví je nejsekulárnějším žánrem hebrejské literatury. Jeho zájem se spíše obrací k obecně lidským problémům, než k specificky židovským,⁹ a vyznačuje se těmito vlastnostmi „international in scope, secular in spirit, and practical in intent“¹⁰. Proto pak postrádá charakteristické náhledy biblického myšlení jako koncept Boha v dějinách, smysl pro spravedlivost, uznání svobody jako nezczizitelného lidského práva, nebo neutuchající nespokojenost s realitou kvůli vizi ideální společnosti.

3.2 Kazatel jako mudroslovní učitel

Je nezpochybnitelným faktem, že Kazatel vychází z tradice mudrosloví. Avšak jeho postoj k ní je problematický, protože na jedné straně z ní něco automaticky přebírá (například formu jeho výroků), na straně druhé se k ní ale staví kriticky. Podle Ch. Kleina jsou důvodem jiného pojetí mudrosloví Kazatelem dějinné události, které se v jeho době odehrály.¹¹ Ty si vynutily novou definici vztahu Boha, člověka a světového řádu.

Th. Krüger¹² odmítá názor, že kniha Kazatel je znakem „krize moudrosti“. Spíše se

7 Ch.: Kohelet und die Weisheit Israels: eine formgeschichtliche Studie, str. 190.

8 L. Levy ve svém práci „Das Buch Qoheleth (Ein Beitrag zur Geschichte des Sadduzäismus)“ chápe Kazatele jako předchůdce saduceů. Důvodem pro něj je Kazatelovo odmítání posmrtného života. Podle Nového biblického slovníku (str. 893n.) reprezentují saduceové konzervatismus. Odmítali novější učení o duši a jejím posmrtném životě.

9 R. Gordis (Koheleth – The Man and His World, str. 32) dokládá tento názor na příkladě užití božích jmen. V spisech mudrosloví skoro vymizel tetragram, osobní vlastní jméno Boha Izraele. V knize Kazatel se toto jméno neobjevuje ani jednou. Srov. Preuß, H. D.: Einführung in die alttestamentliche Weisheitsliteratur, str. 126.

10 Gordis, R.: Koheleth – The Man and His World, str. 37.

11 Klein, Ch.: Kohelet und die Weisheit Israels: eine formgeschichtliche Studie, str. 197-199.

12 Krüger, Th.: Das Buch Qohelet im Kontext der jüdischen Literatur des 3. (und 2.) Jahrhunderts v. Chr., str. 7.

domnívá, že jde o alternativní pokus o překonání této „krize“ tradičního mudrosloví.

Centrální otázkou mudroslovní literatury jako i Kazatele je: „Co je pro člověka dobré?“. Jediným rozdílem v tomto ohledu je jejich východisko. Východiskem učitelů mudrosloví bylo podat návod k zdařilému a šťastnému životu. Pokud se člověk bude řídit jejich radami, bude jeho život šťastný a úspěšný. Tím pádem existuje přímá závislost mezi jednáním a zdařilým životem. Tuto konstrukci Kazatel zcela popřel (například Kaz 9,2n.). Člověk tuto jistotu nemůže mít nikdy, protože postrádá nahlédnutí do celku Božího stvoření.

Mistři moudrosti se sice ptali, co je pro člověka dobré, ale ve smyslu, co je pro jeho život užitečné, co musí člověk udělat, aby byl jeho život úspěšný. Kazatelovo tázání vychází ze zkušenosti vlastní smrtelnosti.¹³ Jeho smrt mu je počátečním bodem, z kterého se vydává na cestu hledání toho, co je pro člověka dobré. Neptá se, co je užitečné pro život, ale spíše hledá odpověď na otázku po smyslu života jako celku. Jde mu o celkový výnos lidského života (srov. například Kaz 1,3). Smrt tak dostává úlohu měřítka, podle kterého se řídí.¹⁴ Z toho plyne, že hodnoty jako „bohatství“, „čest“ nebo „potomci“, které hlásali učitelé moudrosti, nemůžou být pro něj uspokojujivou odpovědí,¹⁵ jelikož když se na tyto tradiční hodnoty nahlíží z konce života, tak ztrácejí svůj význam, jsou pomíjivé, protože smrt jich svou silou pohltí.

V pojetí moudrosti Kazatel vybočuje z tradice tím, že relativizuje hodnotu samotné moudrosti. Moudrost nemůže být garantem lidského štěstí, tak jak jej chápali mistři moudrosti, může jenom k dobrému životu přispět (Kaz 1,18; 2,13.14a; 6,12a).¹⁶ Všechno, co Kazatel pozoruje, co zkoumá, měří podle smrti. Z toho důvodu se zamýšlí nad tím, jaký je rozdíl mezi hloupým a moudrým člověkem (Kaz 6,8a). Z jeho mezního stanoviska mu tak nutně musí vyplynout fakt, že vlastně žádná odlišnost neexistuje. Sice přiznává, že moudrost má více užitku jako pošetilost (Kaz 2,13), může člověku pomoci na jeho cestě životem, ale nakonec oba, jak mudrc tak i hlupák, zemřou a ani po jednom z nich nezůstane památka (Kaz 2,14b.15.16).¹⁷

Problém času Kazatel nejenže ve větším rozsahu explicitně reflektuje, ale vidí ho taktéž v jiné optice. Sice vychází z tradiční představy mudrosloví a ví, že všechno má svůj správný čas (Kaz 3,1-8), ale u něho má čas jinou kvalitu. Mudrc nemůže dopředu vědět, že „ted“ je ten správný

---

13 Smrt se objevuje i v jiných mudroslovních spisech, ale ve smyslu předčasné smrti, které se dá vyhnout (srov. například Pš 10,2; 12,28; 14,27; 18,21; 23,14; aj). U Kazatele vystupuje smrt ve své radikálnosti, chápe ji jako nevyhnutelný osud jednotlivce. Srov. Preuß, H. D.: Einführung in die alttestamentliche Weisheitsliteratur, str. 125; Zimmer, T.: Zwischen Tod und Lebensglück, str. 46nn.

14 V tomto odstavci jsem čerpala z T. Zimmera (Zwischen Tod und Lebensglück, str. 43n.). Autorovi se nezdá, že by Kazatel mluvil o nových tématech. Spíše jim Kazatel přikládá více důležitosti, než se to dělo předtím. Důvodem pro to je podle něj zarputilé tázání se po užitku života z perspektivy smrtelnosti (46n.).

15 Zimmer, T.: Zwischen Tod und Lebensglück, str. 218. Kazatel kritizuje hodnoty mudrosloví nejenom v královské masce (Kaz 1,12-2,26), ale i na jiných místech. Srov. Kaz 3,10n.; 6,8.12; 7,15.23; 8,11-17; 9,2n.

16 Krüger, Th.: Das Buch Qohelet im Kontext der jüdischen Literatur des 3. (und 2.) Jahrhunderts v. Chr., str. 4.

17 Klein, Ch.: Kohelet und die Weisheit Israels: eine formgeschichtliche Studie, str. 199.

čas, není to kalkulovatelná veličina (Kaz 9,12). Nikdo nemůže vědět, co nám příští moment nabídne. Jediné, co člověk může dělat, je: „man kann ihn nur freudig annehmen oder geduldig ertragen“¹⁸. Tato náhodnost následujícího momentu, který na člověka „padne“, způsobuje, že moudrost mudrců se stává bezcennou.¹⁹

Bůh z pohledu izraelské sapienciality je ustavitelem a ručitelem světového řádu. Jeho úkol je stvořením světa naplněn a pak spravuje svět svojí moudrostí.²⁰ Kdo tudíž jedná moudře, je v přízni Boha (Př 8,35) a opačně. Avšak tato (zjednodušeně řečeno) Boží nečinnost u Kazatele chybí. Kazatelův Bůh je sice daleko „v nebi“ (Kaz 5,1), ale to neznamená, že nemá působnost, spíše naopak. Všechny události bytí chápe Kazatel buďto jako přímé dary nebo činy Boha.²¹

V tomto stručném výčtu rozdílů mezi moudrostí Kazatele a mudroslovím v Izraeli se jenom potvrzuje to, co bylo řečeno výše. Kazatelovy kořeny jsou zcela určitě zasazeny do této tradice. Přebírá témata nebo představy tradičního mudrosloví a pak si je prohlíží, téměř by se dalo říct, jako „pod lupou“. Až po pečlivém přezkoumání se rozhodne, zda takovou tezi přijme nebo zamítne.²² Podle mého mínění, nešlo Kazatelovi o revoluci v mudroslovním myšlení, jeho odlišnost spíše pramení v jeho tvrdošijném pátrání po smyslu života, v jeho důsledném promýšlení všech možností až do konce a současně v jeho individuální zkušenosti a reflexi.

---

18 Klein, Ch.: Kohelet und die Weisheit Israels: eine formgeschichtliche Studie, str. 199.

19 Celý odstavec pochází ze zdrojů: Klein, Ch.: Kohelet und die Weisheit Israels: eine formgeschichtliche Studie, str. 199n.; Zimmer, T.: Zwischen Tod und Lebensglück, str. 82-89; Krüger, Th.: Das Buch Qohelet im Kontext der jüdischen Literatur des 3. (und 2.) Jahrhunderts v. Chr., str. 10-19.

20 Klein, Ch.: Kohelet und die Weisheit Israels: eine formgeschichtliche Studie, str. 195n.

21 Klein, Ch.: Kohelet und die Weisheit Israels: eine formgeschichtliche Studie, str. 200n. „Nicht nur das, was ist, sondern auch alles, was geschieht, ist sein Werk.“ (str. 201)

22 H. D. Preuß (Einführung in die alttestamentliche Weisheitsliteratur, str. 124n.) uvádí, že Kazatel cituje různé názory tradičního mudrosloví, aby je pak mohl kriticky okomentovat. T. Zimmer (Zwischen Tod und Lebensglück, str. 217) si všiml jiné pozoruhodnosti: „Überall dort, wo Kohelet mit den in der Tradition vorherrschenden Ansichten übereinstimmt, faßt er sich kurz oder verzichtet ganz auf eine ausdrückliche Erwähnung dieser Themen. Ausführlich wird er hingegen dort, wo es um die Gedanken geht, die ihm in seinem Leben wichtig geworden sind, insbesondere dann, wenn seine Ansichten mit den mehrheitlich in der traditionellen Weisheitslehre anzutreffenden Anschauungen nicht übereinstimmen.“

4. Člověk¹ očima knihy Kazatel

V této čtvrté kapitole se budu snažit vymodelovat obraz člověka, jak ho vidí Kazatel. Nevyhnu se ani jeho pojetí božství a světa, jelikož všechny tři oblasti jsou navzájem propletené. Díky jeho kritickému postoji k mudroslovní tradici a samorostlému uvažování vyvstává nový pohled na člověka. Centrálním tématem knihy je podle mého mínění otázka, nakolik je člověk schopen sám zvládnout svůj život, nakolik může být strůjcem svého vlastního štěstí.² Dalo by se říct, že Kazatel ve svém spisku uvádí jakési rady, které by měly člověku pomoci na jeho cestě životem.³ Tyto rady se zdají být na první pohled formulovány velmi jednoduše, ale při bližším přezkoumání se u nich dá odhalit několik dimenzí lidského bytí: fyzická, emocionální, intelektuální a etická. S těma doporučeními pro lidský život Kazatel vlastně akceptuje život tak, jak je a nevolá po žádných extrémech, nýbrž spíše volí „zlatou střední cestu“ (srov. například Kaz 7,16n.).

4.1 Kazatelova metoda

Výjimečnost Kazatele spočívá v jeho přístupu k danému problému. Nejenže při své základní otázce „Nakolik je člověk sám schopen uchopit svůj vlastní život?“ vychází ze své vlastní zkušenosti,⁴ kterou pak důsledně reflektuje, ale jeho jedinečnost pramení v samotném uchopení této problematiky. Jeho rétorická a snad i pedagogická dovednost se zakládá na způsobu jeho přemýšlení. Kazatel se snaží svého čtenáře dovést až k jeho myšlenkové hranici, aby mu pak mohl otevřít nový pohled na život. Zdá se, jako by Kazatel stál na vysokém kopci, odkud přihlíží světovému divadlu.⁵ Jelikož se od světa a jeho dění distancuje, má přehled, je nad věcí. Tím pádem má jiný horizont než ostatní lidé, kteří se tam dole, *pod sluncem*, trápí a lopotí. Avšak tato perspektiva „ze shora“ je nepřetržitě přerušována perspektivou „ze zdola“.⁶ Kazatel spolu se svým čtenářem, jehož perspektiva je definována „ze zdola“, hledá životní štěstí, avšak neustále ho nechává narážet na jeho hranice. Jeho snahou je, aby se čtenář začal zamýšlet nad správností své vlastní perspektivy. Dá se tudíž říct, že v knize Kazatel existují (mezi řádky) dva různé přístupy pro

---

1 Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament, Band I., str. 90. Kazatel ve svých 49 výrazech *'ādām* vypovídá zejména o totální závislosti člověka na Bohu. T. Novotný (Kohélet, str. 7) poukazuje na význam pojmu *'ādām*, který „v sobě obsahuje především důraz na lidskou přirozenost se všemi jejími neduhy a špatnými sklony“. M. Balabán (Hebrejské člověkosloví, str 39) konstatuje, že v biblické antropologii se o člověku neuvažuje jako „co je člověk“, nýbrž spíše „kam člověk směřuje“.

2 L. Schwienhorst-Schönberger („Nicht im Menschen gründet das Glück“ (Koh 2,24), str. 274) má podobný názor, když říká: „Im Zentrum der Philosophie Kohelets steht die Frage nach dem Inhalt und den Bedingungen der Möglichkeit menschlichen Glücks.“

3 Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament, Band I., str. 91: „Belehrung über Möglichkeiten und Grenzen des Menschen“.

4 Kazatel vidí, zkoumá, poznává, shledává, atd.

5 Tato distancující perspektiva se jasně ukazuje například ve Kaz 1,3-11.

6 Právě Kazatelova královská maska (Kaz 1,12-2,26) je toho důkazem.

uvažování o člověku. První definuje lidské bytí ze samotného života jedince, druhý z jeho hranic.⁷ Avšak první z nich je pro Kazatele jenom pomůckou. Královská fikce (Kaz 1,12-2,26) mu slouží jenom jako myšlenková pomůcka, aby k životu připoutaný pohled dovedl k jeho hranicím.⁸ V ní Kazatel provádí tři experimenty, aby pátral po užitku života třemi různými způsoby.⁹ Avšak výsledky těchto experimentů jsou již od začátku odsouzeny k neúspěchu, jsou pomíjivé (srov. Kaz 1,14; 1,17; 2,1).

Z výše řečeného pak vyplývá, že se v knize Kazatel objevují dvě odlišné roviny pohledu na člověka. Každá z nich podává různou odpověď na Kazatelovu hlavní otázku. V první rovině („ze zdola“) je člověk chápán jako strůjce a strážce svého vlastního života. Druhý pohled („ze shora“) ohraničuje lidskou svobodu a schopnost tím, že se na člověka v první řadě nahlíží jako na omezený Boží výtvar, či-li od pojetí Boha se odvíjí chápání člověka.

4.1.1 Exkurz: Pojem „pomíjivost“ v knize Kazatel¹⁰

Pojem „pomíjivost“, hebrejsky *hæbæl*, původně znamenal něco jako pára, vítr nebo vánek, proto se většinou užívá v souvislosti s pomíjivostí nebo marností.¹¹ Ve Starém zákoně se toto substantivum objevuje 73krát¹² a z toho 37krát¹³ u Kazatele. Z těchto čísel je zřejmé, že tento pojem hraje u Kazatele jednu z hlavních rolí. K tomu také přispívá fakt, že se objevuje v úvodním výroku knihy (Kaz 1,2)¹⁴ a to hned 5krát. D. Michel poukazuje na to, že Kazatel používá pojem *hæbæl* vždy, když vysvětluje, že mudroslovní tázání po smyslu nemůže dosáhnout odpovědi.¹⁵

J. E. Sýkora¹⁶ dospěl ve své práci k závěru, že výrok Kaz 1,2 je antropologickou výpovědí. Slovo „všechno“ má antropologickou vztažnost, jelikož se týká všeho v oblasti *pod sluncem*, ve které žije člověk. Pojem *hæbæl* se vždy objevuje v souvislosti s lidskými činnostmi. Z toho důvodu může být i život sám charakterizován jako *hæbæl* (Kaz 7,15; 9,9).

7 Tyto dvě perspektivy jsem nazvala jako: 1. antropocentrická (člověk má ústřední postavení mezi ostatními jsoucný a na světě vůbec) a 2. teocentrická (základem světa je Bůh, kterému je vše podřízeno). Význam podle Akademického slovníku cizích slov I., II. díl.

8 To, že si vybral právě krále, by mohlo souviset i s tím, že taktéž „nejmocnější“ ze všech“ lidí se z takové perspektivy nemůže dopátrat odpovědi na otázku v Kaz 1,3.

9 T. Zimmer (Zwischen Tod und Lebensglück, str. 35n.) uvádí tři cesty, které Kazatel popisuje. Cestu pracovitosti a úsilí, cestu vědění a moudrosti i cestu požitku a radosti. Všechny tři však končí neúspěchem, protože jejich výsledek je pomíjivý.

10 Podrobnější rozbor nabízí T. Zimmer (Zwischen Tod und Lebensglück, str. 25-32).

11 Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament, Band I., str. 467n.

12 Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament, Band I., str. 467. Tento počet ale nezohledňuje jméno Abel. T. Novotný (Kohélet, str. 5) poukazuje na souvislost mezi *hæbæl* a Abelem. Kainův bratr byl prvním člověkem, který zakusil svoji smrtelnost.

13 Toto číslo uvádí T. Zimmer (Zwischen Tod und Lebensglück, str. 25) a upozorňuje, že ve skutečnosti se *hæbæl* v knize Kazatel nachází 38krát, ale v Kaz 9,9 došlo omylem ke zdvojení.

14 Srov. kapitolu 2.2. Výrok v Kaz 1,1 se nepřipisuje Kazatelovi.

15 Michel, D.: Untersuchungen zur Eigenart des Buches Qohélet, str. 280.

16 Sýkora, J. E.: Pomíjivost, samá pomíjivost, str. 45.106.

Co se týče vztahu *hæbæl* a Boha, nejpřesvědčivější výklad podává T. Zimmer.¹⁷ Důvod častého použití *hæbæl* spatřuje v Kazatelově snaze zdůraznit nedostupnost lidského života a všech jeho oblastí. Zároveň tím poukazuje na suverenitu Boha. Tyto dva prvky zásadně ovlivňují lidský život.

Vymezit přesný význam pojmu *hæbæl* je obtížné. Tomu odpovídají také české překlady. ČEP překládá jako „pomíjivost“, kralický a jeruzalémský překlad užívá pojem „marnost“. S. Segert překládá jako „mlha“ nebo „vítr“ a V. Fischl jako „nic“.

4.2 „Antropocentrický“ pohled a jeho chápání člověka

Při „antropocentrickém“ způsobu nazírání na člověka je zřejmé, že se člověk definuje sám ze sebe. Jeho tázání po užitku¹⁸ vlastního pachtění se (Kaz 1,3; 3,9; 5,15) v sobě také zahrnuje přesvědčení, že si je člověk pomocí úsilí a vlastní iniciativy sám schopen zajistit úspěch v životě. Čím více pracuje, tím je úspěšnější.¹⁹ V takovém pojetí je člověk odpovědný za svůj vlastní život a je jeho tvůrcem. Tento „antropocentrický“ pohled se dá rozpoznat především z kritiky tohoto pohledu a z pozice „teocentrické“, kterou zastává sám Kazatel.

4.2.1 Pojetí člověka jako strůjce a strážce jeho vlastního života

V královské masce (Kaz 1,12-2,26) Kazatel v roli fiktivního krále Jeruzaléma pátrá po užitku vlastního pachtění se. Veličiny jako respekt, moc, bohatství²⁰ i moudrost hrají v této situaci důležitou roli v plánu pro uskutečnění vlastního života. Vyplatí se o ně usilovat, protože slibují šťastný a úspěšný život.

Již otázka v Kaz 1,3 prozrazuje, že člověk sám si je na základě vlastního úsilí a motivace schopen zajistit užitek, který očekává. Užitek spočívá ve vnějších hodnotách jako respekt, moc, bohatství a moudrost. Podle toho pak naplnění lidského života závisí na samotném člověku. Jelikož člověk disponuje svobodou pro vytváření svého úspěchu, může tak uspokojit svoji materiální a duševní touhu.²¹ Svě představy o úspěšném a naplněném životě může uskutečnit pomocí usilovné práce na své vlastní osobě.

17 Zimmer, T.: Zwischen Tod und Lebensglück, str. 32.

18 Podle Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament, Band III., str. 1079-1089. Užitek se do hebrejštiny překládá jako *jitrôn*. Pozdní hebrejské substantivum *jitrôn* se zachovalo v rámci starozákonního kánonu jedině v knize Kazatel. Je to odvozenina z kořenu *jtr* I, který má primárně ve všech semitských jazycích význam „býti nadměrný, nadbytečný“. V knize Kazatel se objevují také tvary *jôter/joer* a *môtâr*. Všechny tyto tři tvary jsou „primär wirtschaftlich geprägt“ (str. 1085). Znamenají ‚nadbytek‘, ‚výnos‘, nebo zevšeobecně ‚užitek‘. Tento slovník definuje *jitrôn* jako: „ein Miteinander von dem, was im Menschenleben positiv als ‚Ergebnis‘ herauskommt, und dem, was dabei bleibt von ‚Gewinn‘ oder überschüssigem ‚Vorteil‘, ohne daß immer eine klare Differenzierung zwischen den beiden Gesichtspunkten aufrechterhalten werden kann“ (str. 1087).

19 Model souvislosti mezi konáním a výsledkem tohoto jednání byl tradiční představou mudrosloví. Viz kapitola 3.1.

20 Srov. Sokol, J.: Člověk a svět očima Bible, str. 71n. Majetek nemůže zajistit život a štěstí.

21 Například Kaz 2,4nn. Zde se ukazuje, jak člověk dokáže své plány uskutečnit ve svém životě.

Člověk je tak svobodným autonomním tvůrcem svého života a zároveň „strůjcem svého štěstí“.

4.2.2 Kazatelova kritika „antropocentrického“ pojetí člověka

Kazatelova kritika obrazu člověka, který vyvstává na základě „antropocentrického“ pohledu, se podle mého mínění týká třech oblastí. První je oblast perspektivy, druhá otázky po užítku a poslední z něj odvozeného pojetí člověka.

Podle mého mínění Kazatel vytýká „antropocentrickému“ nazírání na člověka jeho „klapky na očích“. Již z úvodní „kosmologie“²² (1,4-11) je očividné, že se na život bude dívat z „ptačí perspektivy“. Stále se opakující výroky o omezenosti lidského života (Kaz 2,3; 5,17; 5,19; 6,12; 8,15; 9,9) taktéž poukazují na to, že Kazatel se snaží svým čtenářům objasnit tu skutečnost, že člověk je jenom účastníkem na čase a proto může zakusit pouze omezený náhled na život. Z toho důvodu Kazatel chce, aby jeho čtenáři pozvedli svůj zrak, ale zároveň jich chce varovat před jistotami, kterým věří.

Pro Kazatele je otázka užítku lidského pachtění nesprávně položenou otázkou. Zpochybňuje, že v lidském životě existuje skutečný a jistý užitek, protože on nechápe užitek jako zisk pro život sám (jako bohatství, čest nebo blaho), nebo jako zisk na životě, nýbrž ho chápe spíše jako něco, co přetrvá *časné dny* lidského života.²³ A tedy, když se na něj tímto způsobem tážeme, tak všechny odpovědi narazí a následně ztroskotají na hranici lidského života, tj. smrti. Následně je pak jeho výrok (například Kaz 2,11b) pochopitelný. Pravý užitek není vnější hodnotou, nýbrž vnitřní. Z toho důvodu ho není možné nalézt mimo člověka (Kaz 5,9n.). Možná by se dalo říct, že mu nejde o vnější faktor vlastnění, nýbrž o bytí samé. Taktéž usilování o nalezení tohoto užítku je nicotné a marné (Kaz 1,14; 2,17; 2,24; 4,4; a jiné).

V této kritice „antropocentrického pohledu“ Kazatel zároveň upozorňuje na pomíjivost a nestabilitu hodnot (jako věčnost, bohatství, množství potomků) izraelského mudrosloví, které měly člověku dopomoci k úspěšnému životu.²⁴ Kazatel se například brání představě učitelů moudrosti, že člověk po své smrti dále, ve formě vzpomínky na jeho jméno, trvá ve společenství (Kaz 1,11; 2,16). Oblast po smrti Kazatele vůbec nezajímá, pro něj je důležitá oblast, která je vymezená narozením a smrtí (Kaz 3,2a). Dále zpochybňuje představu stáří jako znaku životní plnosti. I zde se dá pozorovat, že odmítá vnější skutečnost, která se dá zjistit podle počtu roků. Svůj zrak upírá spíše na vnitřní bohatství a naplnění (Kaz 6,6).

Kazatel nesdílí představu lidské autonomie a suverenity. Člověk nemá otěže svého

22 Pojem od N. Lohfinka (Kohélet, str. 10).

23 Zimmer, T.: Zwischen Tod und Lebensglück, str. 37n.

24 Viz kapitola 2.2.

života ve svých rukou a je podřízen vyšším zákonitostem. Proto Kazatel varuje před přílišným sebepřeceňováním (Kaz 8,17). Jak svobodu jednání tak i duševní možnosti vidí omezeně (Kaz 7,20). Na zemi neexistuje člověk, který by byl zcela spravedlivý. Člověk je chybnou bytostí a ve všem, co je, co myslí, dělá nebo vlastní je omezený. Nemůže být tvůrcem svého života, jelikož mu k tomu chybí schopnosti. Jednotlivec není schopen vhlédnout do své budoucnosti nebo času a udělat z nich vypočitatelné veličiny (Kaz 9,12; 10,14). Pouze Bůh ví, co s ním bude (Kaz 6,10).

Životní jistota, kterou poskytuje „antropocentrická“ perspektiva, je pro Kazatele jenom zdánlivou jistotou. Lidská nezávislost, svoboda a domněnka, že člověk dokáže uspokojit své základní touhy sám, jsou iluzorními tvrzeními, které v žádném případě neodpovídají realitě. Člověk, který se dívá z této perspektivy by se dal popsat Kaz 7,29: *Hleď, jenom na to jsem přišel, že Bůh sice učinil člověka přímého, ten však vyhledává samé smyšlenky.* Takový člověk se snaží ignorovat řád daný Bohem a pokouší se vzít svůj život do vlastních rukou.

4.3 „Teocentrický“ pohled a jeho chápání člověka

Kazatelova kritika „antropocentrické“ perspektivy znázornila, že zastává jiné stanovisko a zároveň zpochybňuje představu, že si je člověk schopen sám sobě dát smysl života.

Předpokladem pro Kazatelovo pojetí člověka je víra v Boha jako Stvořitele, který je všemohoucím a věčným pánem svých stvoření. Člověk je tudíž v první řadě chápán jako Boží výtvar, který je jenom částí, a proto může na celkovém stvoření pouze participovat. Vedle různých schopností a vědomí vlastní svobody uložil Bůh člověku také hranice. Poznání těchto hranic má člověku pomoci v odkrytí jeho pravého bytí.

4.3.1 Exkurz: Pojem „Bůh“ v knize Kazatel

V knize Kazatel se objevuje jenom jeden pojem Boha a to *‘lôhîm*.²⁵ Jde o obecné jméno Boha, které i přes svůj plurální tvar značí jednotné číslo.²⁶ Důkazem toho je, že se užívá se slovesy nebo adjektivy, která jsou v singuláru (srov. například Gn 1,1; Joz 24,19). Je to „označení všeobecné, užívané i mezi pohany, kde může označovat boha i bohy a také souhrn božství“²⁷. Množné číslo tohoto pojmu se může chápat buď jako „souhrn božství“ a nebo původně neoznačoval množství, ale spíše jakési „stupňování“ nebo „zintenzívnění“ významu tohoto slova.²⁸

25 V Kaz 12,1 se objevuje ještě pojem „Stvořitel“. Je pozoruhodné, že se tento pojem v ČEP objevuje ještě v Kaz 12,6. U jiných českých překladů to tak není, ani v slovenském. Tento jiný pojem si Kazatel nechal na konec. Snad chtěl na závěr svého spisku znova zdůraznit, že bez činnosti Boha by nebylo nic.

26 Bič, M.: Ze světa Starého zákona I., str. 304n.

27 Bič, M. – Pokorný, P.: Co nevíš o Bibli, str. 117. Podobně Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament, Band I., str. 305: „die abstrakte Vorstellung von der Gottheit, vom universalen Gott und Schöpfer der Welt“.

28 Podle Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament, Band I., str. 292. Pak by pojem *‘lôhîm* znamenal největší Bůh, tj. jediný.

^e*lóhím* se u Kazatele objevuje celkem 38krát (včetně tzv. druhého epilogu, který se nepřipisuje Kazatelovi). Kazatel nikde necharakterizuje Boha pomocí přídavných jmen a nikdy se k němu neobrací v druhé osobě, ale mluví o něm v osobě třetí. Stejně tak Kazatel nikde nemluví o Božím zásahu do dějin izraelského lidu.²⁹

Jak mluví Kazatel o Bohu? Většinou o něm mluví, jako o tom, který dává³⁰ lopotu (Kaz 1,13 2,26 3,10); moudrost, poznání a radost (Kaz 2,26); bohatství, poklady, slávu (Kaz 6,2); dny života (Kaz 5,17; 8,15); lidského ducha (Kaz 12,7); a jiné. Taktéž Bůh něco „udělal“ (srov. například Kaz 3,11.14; 7,29). Tyto dvě činnosti jsou nejčastějšími charakteristikami Boha.³¹

4.3.2 Předpoklad: Bůh jako všemohoucí Stvořitel

Kazatelův Bůh je Stvořitelem a Bohem, který si zachovává svoji všemohoucnost. Je pánem času, jelikož on sám je věčnost, původ a začátek, bytost všeho bytí. Taktéž je jistým řádem a věčnou stálostí.

Taková představa Boha v žádném případě neodporuje Starému zákonu. Je zřejmé, že Kazatel měl při psaní své knihy v paměti především první čtyři kapitoly Genesis jako myšlenkového základu.³² Ve věčnosti a prázdnu *pod sluncem* (Gn 1,2; 2,5) vznikne život díky Boží svobodné vůli. Bůh vytvořil člověka z prachu země a vdechl mu dech života, aby se stal živým (Gn 2,7). Lidský život pochází od Boha, a když se Bůh svobodně rozhodne vzít člověku ten dech života, musí zemřít. Již zde je zřejmé, jak velmi je člověk na Boha odkázán.

Na konci stvoření se Bůh ujistí, že všechno, co udělal, je dobré (Gn 1,31). Kazatel naváže na tento „výrok“ a říká, že Bůh stvořil člověka přímě a dobře (Kaz 7,29a). Také poukazuje na to, že Bůh učinil všechno dobře a v pravý čas (Kaz 3,11n.) a může být se svým dílem spokojen. Dalo by se říct, že Kazatel navazuje i na příběh lidského pádu (Gn 3). Touha po poznání byla tak velká (Gn 3,6n.), že člověk neuposlechl Boží slovo. Fyzické trápení se stalo jeho trestem (Gn 3,16n.). Kazatel se však ptá, ještě před pádem člověka, proč byla člověku uložena touha po poznání, co tím Bůh zamýšlel. Kazatel odpovídá ve Kaz 3,10n.: Bůh uložil člověku spolu s touhou po poznání také jeho hranice, aby si zachoval svoji všemohoucnost a nedotknutelnost. Člověk je tak omezenou bytostí, která je po celou dobu odkázaná na svého Stvořitele. Existuje mezi nimi distance

29 Celý odstavec podle T. Zimmera (Zwischen Tod und Lebensglück, str. 163).

30 ČEP toto sloveso blíže specifikuje. Například v Kaz 1,13 vložil, Kaz 3,10 uložil a nebo Kaz 8,15 dopřál. Jiné české překlady tuto činnost vůbec nehodnotí a používají neutrální výraz „dal“.

31 Taktéž T. Zimmer (Zwischen Tod und Lebensglück, str. 162n.): „Gottes Geben und sein Tun nehmen in Kohelets Rede von Gott einen breiten Raum.“

32 Proti Braun, R.: Kohelet und die frühhellenistische Popularphilosophie, str. 171n. L. Schwienhorst-Schönberger (Studien zum Alten Testament und seiner Hermeneutik, str. 204n.) poukazuje například na spojitost Kaz 12,7 a Gn 2,7. U Kazatele jde o umírání a v knize Genesis o stvoření. Stvoření a smrt v sobě obsahují dva procesy, které Bůh vykoná, ale opačným směrem.

(Kaz 5,1b), která se odráží i v Kazatelovom jazyku.³³ Úkolem člověka je pak přijmout tuto svou omezenost ve vztahu k Boží všemohoucnosti. To je záměr i Kazatele.

4.3.3 Bůh uložil člověku hranice, aby ho naučil pravému bytí

Pohled na přírodní síly

V Kaz 1,4-11 se čtenář dostává k úvodní básni knihy, ve které Kazatel pozoruje čtyři základní elementy života v jejich věčném koloběhu.³⁴ Na základě svých pozorování pak vyvozuje závěry pro pojetí člověka. Tyto čtyři elementy jsou zrcadlem pro neklidný lidský život, který nikdy nedospěje k vytouženému cíli. Tak jako slunce stále vychází a zapadá, takový je lidský život. Život ve věčném nepokoji v proměnách časů.

Únavný je život, pokud postrádá trvalost, jistotu a naplnění. Všechno lidské konání, mluvení, vidění a slyšení nenajde žádný klid, nenajde naplnění. Naše smysly jsou znovu a znovu afikované dojmy z venku. Člověk je bytostí, která je neustále v pohybu (Kaz 1,8-10).

Pohled na tyto o mnoho mocnější síly má člověku ukázat, že ani ony nemají samy nad sebou moc. Th. Krüger³⁵ má podobný názor, když říká, že pohled na zem, slunce, vítr a řeky nemá člověku primárně ukázat, jak se má chovat, nýbrž co jako část vesmíru může nebo nemůže pomocí svých sil dosáhnout. I ony žijí v pomíjivosti přicházejících časů. Jak pak může být člověk pánem svého života?! Člověk podléhá stejnému řádu a stejným zákonitostem věčného návratu všech věcí. Může se k němu pouze připojit. Zde se člověk již ocitá ve své maličkosti před Bohem. Kazatel ještě na závěr své básně (Kaz 1,10n.) zdůrazní, že každý člověk je pominutelný. V tomto momentě je člověk pouze „smrtnou materií“, který se neodlišuje od zvířete (srov. Kaz 3,21).

Když se člověk podívá na tyto přírodní živly a bude je chápat jako obraz sebe sama, začne sám sebe zakoušet taktéž jako věčně hledajícího, pohybujícího člověka, který nikdy nedosáhne cíle a klidu.

Pohled na čas

Kazatelovo chápání času zcela odpovídá myšlení Starého zákona, které neznalo abstraktní pojem ‚čas‘. Čas se chápal spíše kvalitativně než kvantitativně, jelikož byl určen tím, co se událo. Kvalita času se je určena tím, co je právě „na čase“, čas je tudíž „čas pro“ něco.³⁶

Pod časem rozumí Kazatel nejenom dobu života člověka, nýbrž spíše s ním spojuje aspekt věčnosti. Tímto způsobem – jako vždy – odvádí pohled od individua na něco obecně platné. Znova se jeví, jako kdyby stál na vysokém kopci a přihlížel světovému dění (Kaz 3,1-8). Kazatel

33 Kazatel vůbec nepoužívá vlastní jméno Boha. Viz kapitola 4.3.1.

34 Bič, M. – Pokorný, P.: Co nevíš o Bibli, str. 120. Tento koloběh času je staroorientální představou.

35 Krüger, Th.: Kohelet (Prediger), str. 121.

36 V tomto odstavci čerpám ze: Zimmer, T.: Zwischen Tod und Lebensglück, str. 82n.

popisuje bohatost lidského života. Jeho příklady jsou vzájemně se vylučující činnosti a pocházejí z nejrůznějších oblastí.³⁷ Všechno v životě má svůj čas (Kaz 3,1); pro každé jednání existuje moment, ve kterém je právě toto náležité. Lidskému chtění a plánování je tím stanovená hranice. Člověk není pánem svého času, ale Bůh. Čas není určován člověkem, nýbrž byl již předem určen pro něho. Tento řád je nedotknutelný, žádná lidská bytost ho nemůže změnit a vzepření se vůči němu nikam nevede (Kaz 3,14).

V oddílu Kaz 3,1-8 je člověk považován za jednající bytost, která se kvůli potřebě po jistotě snaží něčeho dosáhnout ve své vymezené době života. Tato doba života je plná protikladů a extrémů, tudíž mnohotvárná a rozmanitá, ne monotónní, proto ale také velmi nejistá.

V této básni Kazatel zdůrazňuje rámec, ve kterém může člověk vůbec jednat (Kaz 3,2a). Člověk nemůže sám rozhodnout o tom, kdy se narodí a kdy zemře. Na těchto „hranicích“ života je zcela pasivní, je vydán napospas Boží libovůli. Předtím než člověk může konat, musí být k dispozici Bohem daný okamžik. Avšak Kazatel upozorňuje také na skutečnost, že člověk často ani o svém čase neví (Kaz 8,7; 9,12a; 10,14).

Pohled na smrt

V žádné jiné biblické knize se nemluví tak často o smrti jako u Kazatele,³⁸ někde se to děje explicitně a někdy je smrt stále přítomná jako „unausgesprochener Gast“³⁹. Pro něho má fenomén smrti důležitou funkci.⁴⁰ Z této lidské meze se dívá na život. Snad by se dalo říct, že zabývání se smrtí má sloužit samotnému životu.⁴¹

Kazatel vidí smrt v starozákonním smyslu. Starý zákon si byl velmi dobře vědom pomíjivosti všeho pozemského a život byl brán jako něco omezeného, co je člověku přiděleno Bohem. Šeol nebo říše mrtvých už není oblastí Boha.⁴² V ní je člověk odříznutý od života a Boha zároveň, neboť již nemůže vstupovat do vztahu k Bohu.⁴³ H. W. Wolff to podle mne nejlépe vystihuje, když říká, že Starý zákon připomíná, že „lebenssattes Sterben zur Geschöpflichkeit des

37 T. Zimmer (Zwischen Tod und Lebensglück, str. 83) charakterizuje tyto příklady takto: „Existentielles steht neben Trivialen und scheinbar in der Verfügung des Menschen Stehendes neben offensichtlich Unverfügbarem.“

38 Zimmer, T.: Zwischen Tod und Lebensglück, str. 45. Autor uvádí tato místa, kde se nachází bezprostřední zmínka o smrti: Kaz 2,14-21; 3,2,3; 3,19-22; 4,2n.; 5,13-15; 6,3-6; 6,12; 7,1-6a; 7,15-17; 8,8; 8,13; 9,2-10; 11,8; 12,5-7.

39 Lux, R.: Die Weisen Israels: Meister der Sprache – Lehrer des Volkes – Quelle des Lebens, str. 118. Srov. například Kaz 1,4; 1,11.

40 F. Kutschera (Kohélet: Das Leben im Angesicht des Todes, str. 364n.) se snaží najít odpověď, proč je smrt pro Kazatele tak důležitá. Zároveň se pozastavuje nad tím, že se badatelé skoro vůbec nezaobírají touto otázkou. Jako výnimku uvádí R. Gordise. O dva roky později ale vychází monografie T. Zimmera (Zwischen Tod und Lebensglück), která je podle mého názoru nejlepší prací o Kazatelově antropologii a věnuje se i tomuto problému.

41 Srov. J. Sokol (Filosofická antropologie, str. 136): „Co má mít tvar a podobu, co má tvořit celek, musí mít své meze a konec. Že je má i život, je na něm citit v každém okamžiku. Jen proto, že má konec, že je omezený, má v životě takovou cenu čas.“

42 O představách o onom světě pojednává T. Zimmer (Zwischen Tod und Lebensglück, str. 50-54) a dochází k závěru, že Kazatel sice neodmítá představy svého okolí o onom světě, ale jelikož si je vědomý nedostatečného nahlédnutí do budoucnosti, je v těchto věcech krajně zdrženlivý.

43 Wolff, H.W.: Anthropologie des Alten Testaments, str. 161n.

Menschen gehört⁴⁴.

Mrtvý člověk nemá žádný podíl na životě *pod sluncem*. Zapomněl na život a také bude – jak Kazatel zdůrazňuje – zapomenut budoucími generacemi (Kaz 2,16; 9,15). Svět existoval již před životem jednotlivého člověka a bude zachovaný i po jeho smrti. Když člověk navždy zavře své oči, světu nebude nic chybět.

Kazatel považuje smrt za prostředek, který všechny rozdíly uvede do rovnováhy (Kaz 2,14nn.; 9,2n.). Veškeré nerovnosti, ať sociální, duševní, tělesné nebo materiální, budou v den smrti zrušeny. Je úplně jedno, co si člověk během života myslel, o co usiloval, co vytvořil a vlastnil, neboť každá individualita se před její tváří rozplyne. Nejenže je v hodině smrti nahý, tj. jako Bůh stvořil (Gn 2,25), a nic si z majetku v životě neodnese (Kaz 5,14), ale také ztrácí své zvláštní postavení vůči zvířatům, poněvadž smrt zachází se všemi tvory stejně (Kaz 3,19n.), navracejí se k svému počátku (Kaz 12,7), tj. Bohu. On je tím, který disponuje okamžikem smrti svých tvorů, tak, že člověk nikdy neví, kdy jeho „čas“ přijde. Člověk nemá žádnou moc nad svou vlastní smrtí⁴⁵ a nemůže se jí i při sebevětší námaze vyhnout. Smrt je neodvratitelnou veličinou, která je mocnější než všechno lidské úsilí na zemi. Kladení odporu je marné (Kaz 8,8). Například v Příslovích se sice mluví o smrti, ale jako o veličině, které se dá zabránit.⁴⁶

Kazatel využívá poznání vlastní smrtelnosti (Kaz 9,5) a člověku klade na srdce, aby svůj život vždy posuzoval ze svého konce (Kaz 7,2).⁴⁷ Z takové perspektivy ztrácejí hodnoty, které se ještě v životě zdály být důležité, svoje opodstatnění. Jejich „odčarování“ se uskuteční tak, že člověk musí dojít k přesvědčení, že mu v životě a ani v smrti nepřipadne nic věčného a trvalého, a že dokonce i jistoty, kterým předtím věřil, jsou pouze omezenými a zdánlivými veličinami. Člověk zakusí svoji vlastní bezmocnost ve vztahu k nezměnitelné moci smrti. Zjistí, že všechno, co člověk je, dělá, myslí nebo cítí, je jenom neutichající „lapání po větru“ a následně pocítí hranice, kterými Bůh vymezil jeho život.

Pohled na život pod sluncem

Již v úvodní básni (Kaz 1,4-11) se jasně ukáže, že slunce⁴⁸ představuje hranici mezi dvěma protikladnými světy. Jeden, který je vázán na zemi, je charakterizován jako pomíjivý a smrti podrobený. Nemůže si nárokovat věčnost. Je to věčně se pohybující svět, ve kterém se v průběhu času střídají stále se opakující události (Kaz 1,10; 3,15). Všechny výpovědi o pomíjivosti se

44 Wolff, H.W.: Anthropologie des Alten Testaments, str. 172.

45 Pokud myslíme na přirozenou smrt.

46 Srov. Př 10,2; 11,4.19; 12,28; 13,14; 14,27; 15,24; 18,21; 23,14. Podle B. Willmese (Menschliches Schicksal und ironische Weisheitskritik im Koheletbuch, str. 258).

47 Člověk může dát tvar svému životu jenom s vědomím o své konečnosti. Srov. J. Sokol (Malá filosofie člověka, str. 97n.).

48 V Kaz 1,13 a 3,1 taktéž nebe.

vztahují na tuto oblast.⁴⁹ Proto se tato relativita týká také jednotlivého lidského života a konání v něm (Kaz 1,14).

V Kazatelově pojetí se zdá být tento svět nespravedlivý a beznadějný (Kaz 3,16; 4,1nn.; 5,7; 7,7b). Dalo by se říct, že je údolím útrap, kde jsou na tom mrtví nebo nenarození lidé lépe než živí (Kaz 4,1nn.; 6,3-6.).⁵⁰ Ve verši Kaz 8,11 by se dokonce mohlo zdát, že se v něm Bohu vyčítá, že nepotrestá nebo neodmění činy svých tvorů hned.⁵¹

Oproti tomuto světu pod sluncem existuje ještě jeden svět, ve kterém se pohybuje jenom Bůh. Výpověď ve Kaz 5,1b poukazuje na extrémní vnímání vzdálenosti obou oblastí. Svět člověka je zcela jiného druhu než svět Boha.

Na základě poznatku, že svět je ubohý a nedostatečný, má člověk zakusit svoji bezmocnost a bezvýznamnost před Bohem. Zlo ve světě je tak možná jakýmsi výchovným prostředkem, který má člověka zbavit veškerého vyvyšování se a přivést ho k pokoře.

4.3.4 Kazatelovo pojetí člověka

Jak jsem se v předchozím oddílu snažila ozřejmit, Kazatel definuje lidské bytí v širších dimenzích a tedy tíhne k zdůrazňování lidské bezmocnosti a slabosti. Kazatelova otázka po člověku vždy ústí v otázku po Bohu,⁵² pak může být smysl lidského života a jeho určení odvozeno od Boha.

Tím, že Kazatel chápe člověka v první řadě jako Božího tvora a před ním jsou si všechny jeho bytosti rovny (srov. Kaz 3,18n.; 9,2), mizí každá „jedinečnost“. Zdá se mi, že člověka chápe v jeho nejvšeobecnější rovině⁵³ a hledá jeho typické znaky. Pojem „člověk“ je širokou kategorií, a aby v něm rozpoznal to skutečně pravé, snaží se Kazatel o co největší možnou abstrakci tohoto pojmu.

---

49 Srov. kapitolu 4.1.1.

50 To neznamená, že dává přednost smrti před životem. Například A. Lauha (Kohélet, str. 82) se domnívá, že Kazatel v Kaz 4,3 zcela popírá hodnotu života. T. Zimmer (Zwischen Tod und Lebensglück, str. 152) má úplně opačný názor: „Selbst schlechte Tage sind gegenüber dem Nichts des Todes ein Geschenk, denn solange der Mensch lebt, kann er auf eine Veränderung seiner Lage hoffen.“. Kazatelovým záměrem je, aby se člověk se svou konečností smířil, protože je taktéž částí Božího stvoření. Podle T. Zimmera (Zwischen Tod und Lebensglück, str. 56nn.). Když Kazatel rezignuje na otázku po „užitku“ a začne se ptát na „podíl“ člověka, shledá, že užívání si radosti je jediným lidským podílem v *časných dnech* jeho života (srov. Kaz 6,2). Avšak je nutné podotknout, že tento podíl mohou mít jenom živí, mrtví nemají již nic.

51 Možná tady jde znova o „antropocentrickou“ perspektivu, když Kazatel mluví ze srdce těch, kteří touží po potrestání zlého jednání. Myslím, že on sám se smířil s neprůhledností Božího jednání.

52 Lohfink, N.: Kohélet, str. 23. M. Balabán (Hebrejské člověkosloví, str. 56) konstatuje, že otázka „co je člověk“ ústí v otázku „jaký je Bůh“.

53 Důkazem toho je například fakt, že nikde nemluví o člověku izraelském. Snad by se dalo říct, že pojem „člověka“ chápe jako pojem „druhu“.

4.3.4.1 Člověk jako část Božího díla

Člověk je zahrnut do Božího stvoření. Je tudíž částí jeho řádu, jehož zákonitostem je podřízen. Tím, že je pouze jedním dílem celku, může se na této celkovosti také jenom podílet. Člověk je malou částičkou a jako takový je schopen jen participovat na celku, jako na životu, trvání nebo radosti. Boží vlastnosti jako pravda, věčnost, všemohoucnost, trvalost a dokonalost jsou mu odeřeny. Člověk jako zlomek může tento celek poznávat jenom úlomkovitě. Pohled na podstatu všeho bytí mu zůstává tajemstvím a Boží cesty jsou pro něho nepostihnutelnými (Kaz 8,17; 11,5). Může vyslovovat jenom tiché tušení, ale nikdy nepojme celkový smysl, i kdyby žil třikrát tak dlouho.

Člověk sice může najít stopy poznání nebo pravdy, ale nikdy je nemůže poznat v jejich dokonalém stavu. Jako část Božího díla není v stavu být takový jako jeho Stvořitel. Jediné co člověku zůstává, je účast nebo participace na tom, co ve svých *časných dnech* života nalezne v prostoru stvoření.

4.3.4.2 Člověk jako omezená bytost

Právě obraz slunce jako hranice dvou protikladných světů velmi dobře odráží lidskou odkázanost na ohraničený životní prostor. Člověk zůstane a žije *pod sluncem*, přes to však hoří touhou po poznání toho, co má nad ním moc. Je schopen rozpoznat ohraničenost svého života, ale zároveň se vyznačuje zvědavostí po tom, co tyto hranice překračuje.

Bůh stvořil člověka tak, aby byl vždy odkázán na svoji omezenost. Například mu do srdce uložil *touhu po věčnosti*, ale zároveň s ní i její hranice (Kaz 3,11)⁵⁴. Tím je zřejmé, že člověku byly dány určité schopnosti, které jsou však omezeny, aby zůstala pozice Boha jako všemohoucího nedotknutelná.⁵⁵

Nejmarkantnější hranicí je však především Bohem stanovená délka života jednotlivce, která je omezením života sama o sobě. Bůh je dárcem doby života (Kaz 5,19; 8,15; 9,9). Ve věčném trvání si nemůže vybrat svůj den narození nebo smrti, o tom rozhoduje Bůh, život jednotlivce je

54 Tento verš je velmi sporný a existují různé překlady. Tomu nasvědčují například i české překlady Bible. Překlad podle S. Segerta (Pět svátečních svitků, str. 126): „A věci v jejich čase krásné učinil a lidem žádost vložil do srdcí, aby to dílo člověk neprozkoumal, jež stvořil Bůh, od začátku do konce.“. Králická Bible překládá: „Sám všecko činí ušlechtilé časem svým, nýbrž i žádost světa dal v srdce jejich, aby nestihal člověk díla toho, kteráž dělá Bůh, ani počátku ani konce.“. Jeruzalémský překlad: „Všechno, co on dělá, dělá v pravý čas. Vložil jim do srdce souhrn času, ale člověk přitom nedokáže pojmut od počátku do konce to, co Bůh dělá.“. Slovenská Bible překládá podobně jako ČEP, jenom místo „touhy po věčnosti“ mluví o „(tušení) věčnosti“. Z těchto příkladů je patrné, že jaksi není zcela jisté, co Bůh člověku vlastně do srdce (rozumu) vložil. T. Zimmer (Zwischen Tod und Lebensglück, str. 77-80) věnuje tomuto verši celý exkurz. Dochází k závěru, že k úplní jistotě se nedá dojít. Spíše se přiklání k názoru chápat tuto věčnost jako „nedozírné trvání“ všech věcí. Podobně překládá i N. Lohfink (Kohélet, str. 33).

55 F. Kutschera (Kohélet: Das Leben im Angesicht des Todes, str. 369) říká, že člověk pro Kazatele je tragickou bytostí právě v tomto ohledu. „Er strebt von Natur aus nach dem, was er seiner Natur nach nicht erreichen kann.“ Ale na druhou stranu přiznává, že tato vlastnost odlišuje lidi od zvířat. (str. 374)

jeho darem. Tato omezenost lidského života však stále poskytuje určitý prostor pro lidskou činnost. Ne ve smyslu, že člověk je *pod sluncem* na „dobu určitou“ a proto je sám strůjcem tohoto omezeného života (viz kapitola 4.2.2). Lidská svoboda je omezená (Kaz 6,10a).⁵⁶ Celá existence jednotlivce je předem určena, štěstí člověka neleží v jeho rukou (Kaz 2,24)⁵⁷ a nemůže se s Bohem přít (Kaz 6,10b).

Lidská touha po autonomním řízení života a samotné jeho provedení jsou podle Kazatelova pojetí pomíjivé. Jak touha (Kaz 6,9) po zisku a z ní vznikající lopota (Kaz 2,11.17.23; 4,4), tak i dílo jako výsledek vlastního úsilí (Kaz 2,11)⁵⁸ jsou v jeho očích nesmyslným „lapáním po větru“, jsou podrobeny nicotě a marnosti pomínutelného života.⁵⁹ Tím, že člověk nemá žádnou životní jistotu a na nic se nemůže spolehnout,⁶⁰ je vydán životu napospas. Když má majetek a bohatství, stačí, aby na něj Bůh poslal neštěstí, a už je ztratil. Život, který je orientován na zisk, je pak následně nesmyslný, poněvadž není trvalý (Kaz 1,14).

Vlastní štěstí v životě není uskutečnitelné a předvídatelné, jelikož člověk nezná svůj čas a ani budoucnost (Kaz 9,12). Vzhledem k tomu ani sám neví, co je pro něj dobré (Kaz 6,12). Člověk není pánem svého života a svůj život může žít jenom nejistě, jelikož postrádá spolehlivé poznatky o jeho vedení. Všechno, co člověk je a má, není jeho zásluha, nýbrž přízeň Boha pro jeho osobu (srov. Kaz 2,26).. Bůh stanovuje jeho životní podmínky, tj. jak prostorové a časové podmínky, tak i fyzické a psychické schopnosti. Bůh má moc dávat majetek, bohatství a radost, ale taktéž to vše může kdykoliv vzít bez zřejmého důvodu. Takové emoce jako láska nebo nenávisť nepocházejí také od samotného člověka (Kaz 9,1b). Člověk je tak ve svém hledání štěstí odkázán na přízeň Boha (Kaz 2,26). V konečném důsledku je člověk věčně „nahou“ bytostí bez jakéhokoliv trvalého zisku. To však ale neznamená, že by Kazatel zcela rezignoval na jednání člověka. Právě naopak, vyzývá člověka, aby jednal, ale v rámci pro něj vymezené oblasti (srov. Kaz 9,10; 114nn.).⁶¹

Bůh řídí lidský život, naproti tomu člověk nemůže stavět na ničem jistém, co by mu mohlo zaručit úspěšný život. Základní lidské touhy zůstanou nenaplněné, proto je člověk oproti

---

56 Podle mého názoru se u Kazatele neobjevuje názor, že by člověk byl zcela nesvobodný. To například dobře znázorňuje Kaz 3,1-8. Člověku je poskytnuté určité pole působnosti. Pokud člověk vystihne pravý okamžik pro určité konání, může jednat svobodně.

57 Bůh je podmínkou lidského štěstí. Podle L. Schwienhorst-Schönbergera („Nicht im Menschen gründet das Glück“ (Koh 2,24), str. 276). Autor chápe štěstí jako prožitek štěstí a zejména jako dar Boží.

58 Například bohatství Kaz 5,9 nebo moudrost Kaz 1,17.

59 H. W. Wolff (Anthropologie des Alten Testaments, str. 196) říká: „Wer das mögliche Umsonst nicht bedenkt, verkennt den Menschen als Menschen.“

60 Možná by se dalo říct, že jedinou jistotou člověka v jeho nejistém a pomínutelném životě je jeho smrt, která jednou určitě přijde, i když on její čas nezná.

61 Podobně R. Lux (Die Weisen Israels: Meister der Sprache – Lehrer des Volkes – Quelle des Lebens, str. 126). „Es gibt Lebens- und Tätigkeitsbereiche, Zeiträume, in denen der Mensch durch aufmerksames und kluges Handeln den Gegebenheiten entsprechen kann.“

jistému a trvalému Bohu stále neklidný.

4.3.4.3 Člověk jako bytost s úkolem

V úkolu člověka jako Božího tvora jsou podle mého názoru zahrnuty tři různé životní oblasti. V první řadě musí člověk dojít k poznání, co je jeho pravé bytí. Tato reflexe pak vede k Boží bázni jako projevu stvoření vůči svému Stvořiteli a k jeho důvěře v něj. Až na základě této bázně a důvěry je pak člověk schopen žít svůj život správně. Úděl člověka se tudíž dotýká, jinými slovy řečeno, jeho vlastního vědomí, vztahu k Bohu a taktéž vztahu k vlastnímu životu.⁶²

Člověk je určen k tomu, aby poznal své pravé bytí, aby poznal, co znamená být člověkem. Za prvé musí přijmout skutečnost, že je Božím dílem, nejenom aby rozpoznal řád stvoření, ale aby ho přijal. Takovým způsobem dojde k poznání, že je jenom součástí Božího stvoření a jako takový se může na tom všem pouze podílet. Jako části celku jsou mu stanoveny hranice vzhledu, proto nikdy nemůže dojít ke skutečnému poznání. Člověk musí pochopit, že žije v mezích, které stanovil Bůh, a že jeho schopnosti k vlastnímu vedení života jsou taktéž omezené.⁶³ Proto je jeho život vrtkavý a předurčen k smrti. Akceptování těchto hranic bez rozčilování je základním ustanovením Boha pro člověka.

Přijetí vlastní nemohoucnosti je nutným předpokladem pro vztah k Bohu. Vědění o své vlastní nouzi přivádí pohled na toho, kdo dává všechno. Bůh vědomě stvořil nuzného člověka, aby byl na něj odkázán. Tento Bohem zamýšlený vztah se zdá být dalším stanovením. Člověk je určen k tomu, aby se k Bohu choval s úctou. Spolu s H. W. Wollfem bychom pak mohli říct: „Erster Sinn der Schöpfung der Zeiten wie des menschlichen Bewußtseins ist es, daß der Mensch sich vor Gott zu „fürchten“ habe.“⁶⁴ (srov. Kaz 3,14).

Boží bázeň se u Kazatele objevuje na pěti místech (Kaz 3,14; 5,6; 7,18; 8,12n. a 12,13). V těchto výrocích jde zejména o uznání suverenity Boha a přizpůsobení se časům, které Bůh stanovil (Kaz 3,14), o zdrženlivost všeho lidského usilování (Kaz 5,6) a o přijetí života jako daru. D. Michel vysvětluje Boží bázeň jako „menschliche Reaktion darauf, daß man dem unerkennbaren und fremden Gott nie begegnen kann, sondern immer nur sein Werk hinnehmen muß“⁶⁵.

Když člověk ví, že si sám nemůže zajistit úspěšný a klidný život, jelikož všechn život má ve svých rukou Bůh, otevře se mu nový pohled na jeho situaci. Jeho postoj k životu je klidnější a důvěrnější. Velmi dobře ví, že je v podstatě věčně „nahým“, a proto přistupuje k životu skromně a s pokorou. To však automaticky neznamená, že pokud se člověk bude bát Boha, bude mu zaručen

62 Podobně o tom mluví také N. Lohfink (Kohélet, str. 67).

63 Taktéž F. Kutschera (Kohélet: Das Leben im Angesicht des Todes, str. 369)

64 Wolff, H.W.: Anthropologie des Alten Testaments, str. 139.

65 Michel, D.: Untersuchungen zur Eigenart des Buches Qohélet, str. 72.

úspěšný život (srov. Kaz 8,14; 9,11). Z toho důvodu nemůže být ani Boží bázeň garantem šťastného života.⁶⁶

Život nemá hodnotu teprve, když „vyprodukuje“ nějaký zisk, nýbrž je cenným již sám o sobě. Je drahocenným darem Boha, který byl předán v podobě vdechnutí ducha života. Lidským posláním je pak život přijmout a vědět o sobě jako o obdarovaném. V dobrých časech by měl skromně přijmout Boží dary a ve zlých dnech života by se měl s důvěrou podrobit Boží vůli. Přijetí tohoto stanoveného řádu vede ke klidu a spokojenosti. Avšak je důležité poznamenat, že záleží pouze na samotnému člověku, zda se vydá na cestu, kterou mu stanovil Bůh.

4.3.4.4 Člověk na cestě od smrti k radosti

Exegeti knihy Kazatel se v otázce radosti a smrti dělí na dvě skupiny. První z nich vidí Kazatele jako hlasatele nicotnosti života,⁶⁷ druhá skupina zase jako hlasatele radosti.⁶⁸ Domnívám se, že není zcela správné, zařazovat ho do těchto škatulek. Hodnota Kazatelova pohledu na člověka spočívá právě v intenzitě vědomí smrti a životní radosti a v tom, že oba tyto fenomény existují rovnocenně vedle sebe.⁶⁹ Právě vzhledem k smrti jako definitivního konce lidské existence Kazatel vyzývá k užívání života.

Když se člověk na svůj život dívá ze svého konce, ze smrti, nemůže doufat v nic, co by ji přesahovalo. Pak má pro něj nějaká věc hodnotu nebo užitek pouze v době jeho života. A jelikož je den vlastní smrti nejistý a velké plány jsou kvůli závislosti na nekontrolovaných a nejistých vnějších okolnostech marné, hodnota věcí se redukuje na jejich přítomný a krátkodobý užitek. Důsledkem toho je pak *carpe diem* (srov. Kaz 3,22). Člověk, při uvědomění si své krátkosti života (*memento mori*), se pokouší užívat dny, které má k dispozici. Neusiluje o velké věci, ale spíše o intenzivnější prožití malých radostí.

Z takového předpokladu je zřejmé, že *memento mori* stojí v procesu poznání Kazatele chronologicky před *carpe diem*.⁷⁰ Má však *memento mori* i věcnou prioritu před *carpe diem*? Je vědomí vlastní smrtelnosti primárním východiskem a *carpe diem* pouze konsekvencí, která z něho vychází, nebo je *carpe diem* u Kazatele hlavní radou do života, která všechno určuje? Názory exegetů se i v tomto ohledu různí.

Například A. Lauha chápe radost jako povrchní užívání si života, které má pomoci

66 Také T. Zimmer (Zwischen Tod und Lebensglück, str. 205). „Auch Gottesfurcht bietet keine Gewähr für gelingendes Leben.“

67 Například A. Lauha nebo D. Michel.

68 Například N. Lohfink, L. Schwienhorst-Schönberger nebo T. Zimmer.

69 Kutschera, F.: Kohelet: Das Leben im Angesicht des Todes, str. 363.

70 Srov. například Kaz 9,1-6 a Kaz 9,7-10.

zapomenout na vlastní smrt. Označuje ji jako „eine flüchtige Belustigung“⁷¹ nebo „ein oberflächlicher Zeitvertrieb“⁷². Jeho důvodem pro to je, že když člověk nevidí hlubší smysl ve svém životě a hlavně když rezignuje v tomto zápase o srozumitelnost, tak mu nezůstává nic jiného než se spokojit s užíváním toho, co mu každodenní život může nabídnout, tj. s fyzickým zážitkem ze štěstí.⁷³ Zcela opačný názor zastává L. Schwienhorst-Schönberger.⁷⁴ Kazatelovo *carpe diem* chápe teologicky. Výzva k radosti je podle něj v podstatě výzvou k přijetí stvořeného řádu a světa. Celý život člověka (Kaz 3,1-9) je participací na kráse stvoření (Kaz 3,11). Radost je Božím darem (Kaz 2,24) a tím pádem je explikací dobrého stvoření, protože v ní se zjevuje Bůh (Kaz 5,19).

Otázka po vztahu *carpe diem* a *memento mori* se zdá problematičtější. Kazatel nechává spíše odpověď na samotného čtenáře. Jako mudroslovní učitel nepředkládá svým žákům hotové učení, které se mají „nabířovat“.⁷⁵

Myslím si však, že se v textu vyskytují určité náznaky, které vůbec neodpovídají chápání radosti jako povrchního užívání si.

Je důležité připomenout, že radost je Božím darem (Kaz 2,24), tj. člověk ji nemá sám ze sebe. Taktéž požitek z Božích darů je zcela v dispozici Boha (Kaz 6,2). Z to pak vyplývá, že štěstí vlastně nemůže být cílem lidského života. Člověk má jedinou možnost, jak se radovat nebo být šťastný. Musí uchopit toto štěstí, když ho Bůh nabízí.

Dále Kazatel neupozorňuje jenom na smrt, ale také připomíná zlé dny (například Kaz 7,14), které se střídají s dobrými, a především stáří (Kaz 12,1n.). Na základě toho nemůže být štěstí trvalým stavem. Štěstí je darem, který lze přijmout jenom v daném okamžiku, o kterém rozhoduje Bůh.

Taktéž se nedá říct, že by Kazatel mluvil jenom o užívání štěstí. Jeho zrak se obrací také na práci a starost o budoucnost (Kaz 9,7-10).⁷⁶ Nejde mu o nezodpovědný a jenom požitku věnovaný život (srov. Kaz 5,5; 7,16nn.). Kazatel radí člověku, že má radost užívat zodpovědně a s rozmyslem, jelikož je Božím darem, který je možné uchopit pouze ve správném čase.

Stejně tak, jako existuje vhodný okamžik pro radost, existuje i moment nevhodný (Kaz 3,4; 7,2). Jenomže člověk, podobně jako u jiných činností, ani u radosti neví nic o svém čase (například Kaz 3,22; 6,12). Nejenže si člověk nemůže sám opatřit štěstí, ale ani neumí rozpoznat, kdy je ten vhodný čas pro truchlení nebo radování se. Když si je člověk těchto skutečností vědom,

71 Lauha, A.: Kohelet, str. 52.

72 Lauha, A.: Kohelet, str. 113.

73 Lauha, A.: Kohelet, str. 19.

74 Schwienhorst-Schönberger, L.: „Nicht im Menschen gründet das Glück“ (Koh 2,24), str.326n.

75 Podobně to říká také T. Zimmer (Zwischen Tod und Lebensglück, str. 156). Dodává, že mudroslovní učení se musí osvojit.

76 R. Gordis (Koheleth – The Man and His World, str. 307) k verši Kaz 9,10 říká: „A memorable plea for partaking actively in all the joyful experiences open to man.“

jeho chování je zdrženlivé.

Co se týče vztahu smrti a radosti, tak Kazatel nikde neříká, ani nenaznačuje, že by radost měla být silnější než smrt sama. Kazatel ve svém zkoumání světa sice dochází k závěru, že jediným možným podílem člověka je užívání si radosti (například Kaz 5,17; 9,9). Radost je však také pomíjivá, protože nic „nevynáší“ (Kaz 2,1n.), ale v době, kdy trvá, je dobrá. Radost sice může člověku pomoci na chvíli zapomenout na jeho vlastní smrt,⁷⁷ ale nikdy nad ní nemůže vyhrát. Je to naopak, smrt je koncem i pro radost, protože jenom živí mají podíl *pod sluncem* (Kaz 9,6).

Jakou úlohu má pak radost v Kazatelovom pojetí člověka a světa, když proti smrti nic nezmůže? Badatelé ani v této otázce nejsou jednotní. Především jde o verš Kaz 5,19.⁷⁸ Má radost účinek anestetika, aby člověk aspoň na chvíli zapomněl na svoji smrt?⁷⁹ Nebo se v radosti zjevuje Bůh?⁸⁰ Například F. Kutschera.⁸¹ navrhuje chápat radost jako momentální naplnění lidské touhy po věčnosti a zároveň o ní říká: „Augenblicke der Freude sind die Höhepunkte unseres Daseins.“⁸² Takto chápaná radost pak může být protiváhou smrti. Z této interpretace pak vyplývá další skutečnost. Když Bůh uložil člověku do srdce touhu po věčnosti, jak si Kazatel myslí, šťastný pak může být jenom v těch momentech, když s ní přijde do kontaktu, tj. když se raduje.

Názory se různí a je těžké rozhodnout, který je ten správný. Snad to byl Kazatelův záměr, jelikož brojil proti absolutizaci. Mé chápání se odvíjí z výše napsaného.⁸³ Kazatel věří ve smysluplnost Božího řádu a akceptuje, že všechno je pomíjivé a že člověk nikdy nemůže nahlédnout do celkovosti stvoření. Prostor pro svobodné lidské jednání je tím pádem velmi omezený, člověk vlastně může přijmout pouze to, co je v určitém okamžiku dané, anebo to také nechat uplynout. Na základě toho se ukazuje specifický rys Kazatelova spojení *memento mori* a *carpe diem*. Jeho výzva k radosti, která má původ v nahlédnutí do vlastní smrtelnosti, směřuje k uchopení štěstí, které se v daném momentě nabízí. Radost je lidským podílem na Božím stvoření (Kaz 2,10; 3,22; 5,17; 9,9). Když chce člověk přijmout Boží dary, musí se přizpůsobit okamžikům,

77 L. Schwienhorst-Schönberger („Nicht im Menschen gründet das Glück“ (Koh 2,24), str. 301) to popisuje takto: „In ihr [radosti] transzendiert der Mensch sein Todesbewußtsein.“

78 Je pozoruhodné, že u verše, který dělá vykladačům tolik problémů, se všechny české překlady Bible víceméně shodují a překládají jako ČEP. *Ten totiž příliš nemyslí na dny svého života, protože Bůh oblažuje jeho srdce radostí.* (Kaz 5,19)

79 Proti tomu se vyslovuje například také R. Gordis (Koheleth – The Man and His World, str. 255): „Koheleth regards joy not as a narcotic but as the fulfillment of the will of God.“

80 Toto přesvědčení sdílají například tito autoři: Lohfink, N.: Kohelet, str. 46; Schwienhorst-Schönberger, L.: „Nicht im Menschen gründet das Glück“ (Koh 2,24), str. 299-303.

81 Kutschera, F.: Kohelet: Das Leben im Angesicht des Todes, str. 372.

82 Kutschera, F.: Kohelet: Das Leben im Angesicht des Todes, str. 373.

83 Nechci tvrdit, že všechny ostatní výklady jsou chybné, vůbec ne. Myslím, že každý jeden exeget k tomu textu přistupoval již s nějakým záměrem, což se pak odrazilo na jeho výkladu. V žádném případě se s nimi nemůžu srovnávat. Nejde jenom o vědomosti, ale i čas strávený nad knihou Kazatel. Někteří z nich jí věnovali celý život. Mé pojetí je omezené, nejen znalostmi, ale i časem. Jsem však toho názoru, že i „obyčejnému“ čtenáři se po přečtení knihy Kazatel zjeví před očima určitý obraz světa nebo člověka, který si nemusí nárokovat platnost.

které Bůh stanovuje. V *carpe diem* se pak ozývá pokora a respekt vůči autoritě Boha. Užívání radosti je možné jenom v momentě, který Bůh pro tuto činnost vymezil. Jde o souhlas s řádem, který Bůh stvořil, a s jeho důsledky pro člověka. Proto je možné říct, že *memento mori* je před *carpe diem* také věcně.

5. Závěr

Na závěr bych chtěla shrnout základní vymezení člověka v knize Kazatel.

Kazatel se v první řadě dívá na člověka z distance, z „teocentrické“ perspektivy, která mu umožňuje zachytit lidské bytí v širších souvislostech, ale také bez iluzí, jelikož jeho záměrem je důkladné a pravdivé přezkoumání smyslu lidského života. Tento smysl se skrývá za jeho otázkou, co je pro člověka dobré nebo jak může být člověk šťastný.

Základním předpokladem Kazatele pro jeho pojetí člověka je představa člověka jako Božího stvoření. Touto představou již zcela jasně popírá nazírání na člověka jako strůjce svého vlastního života nebo štěstí. Člověk je Božím výtvozem, tj. je pouze částí celku, na kterém se může jenom podílet. Bůh mu sice uložil určité schopnosti, ale s nimi zároveň i jejich hranice, aby suverenita Boha zůstala nedotknutelná. Člověk jako takový již není „freier Partner Gottes, vielmehr erstartt Gott selbst zur Chiffre für das unerforschliche, unentrinnbare Schicksal, und der Mensch ist ihm willenlos unterworfen“¹. Omezenost člověka je daná již v jeho samotném životě. Doba života je ohraničená narozením a smrtí, není věčností. Dalším omezením je nemožnost nahlédnout do budoucnosti. Tím pádem člověk není schopen plánovat, tj. život nemá ve svých rukou. Hodnoty jako moudrost nebo bohatství a pachtění se za nimi je zcela marné. Nejenže mu nezaručí spokojený život, jelikož Bůh mu to může kdykoliv vzít, ale člověk ani sám neví, co je pro něj dobré. Všechno, co člověk má a dělá, je určeno Bohem. Lidským úkolem je pak uznat Boží suverenitu a tím pádem i hranice lidského svobodného jednání, které jsou ve všech Božích tvorech implicitně obsaženy. Až pak může člověk uchopit život do svých vlastních rukou, i když omezenými prostředky.

Co je pak pro člověka v takovém omezeném životě dobré? Jaký má jeho život smysl? Kazatel po analýze všech možností dospěje k jediné odpovědi. V takto Bohem stvořeném světě je pro Kazatele smyslem lidského života zodpovědné užívání radosti. Tato radost jak i její prožívání jsou Božími dary, ale záleží pouze na člověku, zdali je schopen rozpoznat pravý čas a zdali vůbec chce tento dar přijmout. Jedině radost může člověku na chvíli (dokud trvá) umožnit, že zapomene na svojí omezenost, tj. pomíjivost. Kazatel sice vyzývá člověka k radosti, ale taktéž nezapomene připomenout, aby nespustil zrak ze svého největšího omezení, tj. smrti. Vědomí vlastní smrtelnosti a smíření se s ní vede k uznání autority Boha. Bůh je ten, který všechno určuje, bere i dává. Až po tomto uznání může člověk „lapit“ své štěstí, neboť akceptuje dobu, kterou Bůh pro toto štěstí vymezil, tj. jde o souhlas s řádem, který člověk nikdy nemůže pochopit.

Člověk na základě svobodného jednání Boha pozná svoji hranici vědění. Nikdy nemůže pojmout celek, může jenom něco tušit. Jeho úkolem je pak přijetí takového světa, jaký je.

1 Hengel, M.: Was ist der Mensch?, str. 121n.

Uvědomění si této hranice v sobě skrývá dva aspekty. Na jednu stranu jde o bolest, protože člověk často nechápe smysl každodenní lopoty. Na stranu druhou může jít o „osvobození“. Člověk nenesetíhu odpovědnosti za smysl svých *časných dní*.

Kazatelovy rady pro člověka se dotýkají různých rovin. Po fyzické stránce si má člověk užívat života. Má jíst, pít, pečovat o svůj vnější vzhled během svého krátkého života, jelikož po smrti mu již nezbude nic. Člověk by se měl vyhýbat hněvu a raději si se spolehnout na Boha, který všechno učinil dobře a správně. Co se týče intelektuální stránky, člověk by měl nechat se dít to, co nemůže změnit, spokojit se s darovaným a akceptovat stejně neštěstí jak štěstí, tj. akceptovat Boha jako svého Stvořitele.

Myslím, že Kazatel bude mít své čtenáře tak dlouho, dokud budou lidé na světě, neboť základní otázkou lidského bytí je otázka po jeho smyslu.

6. Seznam použité literatury

Bible

Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona, podle ekumenického vydání z r. 1985; Biblická společnost, ⁵1994 (¹1979), Praha.

Fischl, V.: Poezie Starého zákona; Garamond; Praha 2002.

Jeruzalémská bible, X. Svazek Přísloví, Kazatel, Píseň písní; Jeruzalémská biblická škola, Praha, 1990 (pracovní vydání).

Kralická bible, Biblí svatá aneb všechna svatá Písma Starého a Nového zákona, podle posledního vydání z r. 1613; Biblická společnost britská a zahraniční, Praha, 1936.

Segert, S.: Pět svátečních svitků (Píseň písní-Rút-Žalozpěvy-Kóhelet-Ester); SNKLHU, Praha, 1958.

Sväté Písmo Starého a Nového zákona; Spolok svätého Vojtecha, Trnava, 2003, preklad a poznámky podľa vydania z r. 1955 (Starý zákon) a r. 1986 (Nový zákon).

Slovníky

Akademický slovník cizích slov I., II. díl; kolektiv autorů pod vedením V. Petráčkové a J. Krause; Academia, Praha, 1995.

Douglas, J. D. (ed.): Nový biblický slovník; , z angl. orig. New Bible Dictionary; Inter-Varsity Press, Leicester, 1982, přel. A. Koželuhová, H. Nezbedová, B. Procházka, J. Štifter, R. Matulík, Návrat domů, Praha, 1996.

Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament, Band I.; E. Jenni und C. Westermann (Hg.), Chr. Kaiser Verlag, München, ²1975.

Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament, Band I.; G. J. Botterweck und H. Ringgren (Hg.), Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart/Berlin/Köln/Mainz, 1973.

Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament, Band II.; G. J. Botterweck und H. Ringgren (Hg.), Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart/Berlin/Köln/Mainz, 1977.

Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament, Band III.; G. J. Botterweck und H. Ringgren (Hg.), Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart/Berlin/Köln/Mainz, 1982.

Monografie¹

Literatura k Starému zákonu

Balabán, M.: Hebrejské člověkosloví; Hermann a synové, Praha, 1996.

Bič, M. – Pokorný, P.: Co nevíš o Bibli. Úvod do Starého a Nového zákona; Česká biblická společnost, Praha, 1997.

Bič, M.: Ze světa Starého zákona I., Praha, Kalich, 1986.

Bič, M.: Ze světa Starého zákona II., Praha, Kalich, 1989.

Heller, J.: Cesta do Starého zákona. Soubor religionistických a biblických statí; Pastorační středisko, Praha (rok vydání neuveden).

Rendtorff, R.: Hebrejská bible a dějiny: Úvod do starozákonní literatury; z něm. orig. Das Alte Testament – Eine Einführung, Neukirchener Verlag des Erziehungsvereins, Neukirchen-Vluyn, 1988, přel. J. Hoblík, Vyšehrad, Praha, 2000.

Wolff, H.W.: Anthropologie des Alten Testaments; Chr. Kaiser Verlag, München, 1973.

Literatura ke knize Kazatel

Balabán, M.: Skeptické úvahy zbožného židovského mudrce (Pomíjivost a radost v Koheletovi); Křesťanská revue, ročník LXVIII, číslo 8, říjen 2001; Oikumené-Akademická YMCA, Praha, 2001, str. 198-202.

---

¹ V tomto seznamu uvádím práce, z kterých jsem čerpala vědomosti nebo je také citovala. Jde jak o knihy či články, které jsem přečetla v plném rozsahu, tak o ty, z nich jsem četla jenom jejich částí, které byly relevantní k tématu práce.

Braun, R.: Kohelet und die frühhellenistische Popularphilosophie (Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 130); W. de Gruyter, Berlin/New York, 1973.

Delitzsch, F.: Biblischer Commentar über die poetischen Bücher des Alten Testaments; 4. Band: Hoheslied und Koheleth; Dörffling und Franke, Leipzig, 1875.

Gordis, R. : Koheleth – The Man and His World. A Study of Ecclesiastes; Schocken Books, New York, ³1968.

Klein, Ch.: Kohelet und die Weisheit Israels: eine formgeschichtliche Studie; Kohlhammer, Stuttgart/Berlin/Köln, 1994.

Krochmalnik, D.: „Ist auch Kohelet unter den Philosophen?“; In: D. Krochmalnik, M. Schultz, (Hg.): Wie gut ist unser Anteil. Gedenkschrift für Yehuda T. Radday, Carl-Winter-Verlag, Heidelberg, 2004, str. 98-121.

Krüger, Th.: Kohelet (Prediger); Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn , 2000.

Kutschera, F.: Kohelet: Das Leben im Angesicht des Todes. In: L. Schwienhorst-Schönberger (Hg.): Das Buch Kohelet, Berlin, 1997, str. 363-376.

Lauha, A.: Kohelet; Neukirchener Verlag; Neukirchen-Vluyn; 1978.

Levy, L.: Das Buch Qoheleth (Ein Beitrag zur Geschichte des Sadduzäismus); J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, Leipzig, 1912.

Lohfink, N.: Kohelet; St. Benno-Verlag, Leipzig, 1986.

Michel, D.: Untersuchungen zur Eigenart des Buches Qohelet (Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 183); W. de Gruyter, Berlin/New York, 1989.

Novotný, T.: Kohelet (Výklad biblické knihy Kazatel s použitím midrášů a středověkých židovských komentářů – První kapitola); Oliva, Praha, 1998.

Rudman, D.: Determinism in the Book of Ecclesiastes; Sheffield Academic Press, Sheffield, 2001.

Schwienhorst-Schönberger, L.: Kohelet; Herder, Freiburg/Basel/Wien, 2004.

Schwienhorst-Schönberger, L.: „Nicht im Menschen gründet das Glück“ (Koh 2,24). Kohelet im Spannungsfeld jüdischer Weisheit und hellenistischer Philosophie; Herder, Freiburg, 1994.

Schwienhorst-Schönberger, L.: Studien zum Alten Testament und seiner Hermeneutik; Verlag Katholisches Bibelwerk, Stuttgart, 2005; str. 79-225.

Sýkora, J. E.: Pomíjivost, samá pomíjivost. Koh 1,2 – lekce z biblické a rabínské hermeneutiky; Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice, 2002.

Uehlinger, Ch.: Qohelet im Horizont mesopotamischer, levantinischer und ägyptischer Weisheitsliteratur der persischen und hellenistischen Zeit; In: Schwienhorst-Schönberger, L. (Hg.): Das Buch Kohelet (Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 254); W. de Gruyter, Berlin/New York, 1997, str. 155-247.

Willmes, B.: Menschliches Schicksal und ironische Weisheitskritik im Koheletbuch. Kohelets Ironie und die Grenzen der Exegese; Neukirchener Verlag; Neukirchen-Vluyn, 2000.

Zimmer, T.: Zwischen Tod und Lebensglück. Eine Untersuchung zur Anthropologie Kohelets (Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 286); W. de Gruyter, Berlin/New York, 1999.

Ostatní literatura

Divecký, J.: Židovské svátky, P3K, Praha, 2005.

Hengel, M.: Judentum und Hellenismus. Studien zu ihrer Begegnung unter besonderer Berücksichtigung Palästinas bis zur Mitte des 2. Jh. v.Chr.; J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1969.

Hengel, M.: Was ist der Mensch?. Erwägungen zur biblischen Anthropologie heute; In: Probleme biblischer Theologie, Chr. Kaiser Verlag, München, 1971, str. 116-135.

Lux, R.: Die Weisen Israels: Meister der Sprache – Lehrer des Volkes – Quelle des Lebens; Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 1992.

Preuß, H. D.: Einführung in die alttestamentliche Weisheitsliteratur; Kohlhammer, Stuttgart, 1987.

Sokol, J.: Člověk a svět očima Bible. Pokus o uvedení do biblické antropologie; JEŽEK, Praha, 1993.

Sokol, J.: Filosofická antropologie. Člověk jako osoba; Portál, Praha, 2002.

Sokol, J.: Malá filosofie člověka. Slovník filosofických pojmů; Vyšehrad, Praha, 1998.

Literatura z internetu

Krüger, Th.: Das Buch Qohelet im Kontext der jüdischen Literatur des 3. (und 2.) Jahrhunderts v. Chr.; Referat an einer Tagung der SGOA über Qohelet in Neuchâtel am 13. Juni 1998.

zdroj:

http://www.theologie.uzh.ch/faecher/alt-testament/thomas-krueger/Krueger_1998_SGOA.pdf

7. Příloha: Kniha Kazatel (Český ekumenický překlad)

Prolog

Nadpis knihy

1

¹ Slova Kazatele, syna Davidova, krále v Jeruzalémě.

Námět knihy

² Pomíjivost, samá pomíjivost, řekl Kazatel, pomíjivost, samá pomíjivost, všechno pomíjí.

Věčný koloběh

³ Jaký užitek má člověk ze všeho svého pachtění, z toho, jak se pod sluncem pachtí?

⁴ Pokolení odchází, pokolení přichází, ale země stále trvá.

⁵ Slunce vychází, slunce zapadá a dychtivě tíhne k místu, odkud opět vzejde.

⁶ Vítr spěje k jihu, stáčí se k severu, točí se, točí, spěje dál, až se zas oklikou vrátí.

⁷ Všechny řeky spějí do moře, a moře se nepřeplní; do místa, z něhož vytékají, se zase vracejí k novému koloběhu.

⁸ Všechny věci jsou tak únavné, že se to ani nedá vypovědět; nenasytí se oko viděním, nenaplní se ucho slyšením.

⁹ Co se dálo, bude se dít zase, a co se dělalo, bude se znovu dělat; pod sluncem není nic nového.

¹⁰ Je něco, o čem lze říci: Hleď, to je cosi nového? I to bylo v dávných dobách, které byly před námi.

¹¹ Nelze podržet v paměti věci minulé; a ani budoucí, které nastanou, nezůstanou v paměti těch, kteří budou potom.

Kazatelovo sebezpytování

Hledání moudrosti

¹² Já, Kazatel, jsem byl králem nad Izraelem v Jeruzalémě.

¹³ Předsevzal jsem si, že moudře propátrám a prozkoumám vše, co se pod nebem děje. Úmornou lopotu vložil Bůh lidským synům, a tak se lopotí.

¹⁴ Viděl jsem všechno, co se pod sluncem děje, a hle, to vše je pomíjivost a honba za větrem.

¹⁵ Co je pokřivené, nelze napřímít, a čeho se nedostává, nelze spočítat.

¹⁶ Rozmlouval jsem se svým srdcem: Hle, nabylo jsem větší a hojnější moudrosti než ti všichni, kdo byli v Jeruzalémě přede mnou, mé srdce nabylo mnoho moudrosti a vědění.

¹⁷ Předsevzal jsem si, že poznám moudrost, poznám i ztřeštěnost a pomatenost. Poznal jsem však, že i to je honička za větrem,

¹⁸ neboť kde je mnoho moudrosti, ji i mnoho hoře, a čím víc vědění, tím víc bolesti.

Hledání blaženosti

2

¹ Řekl jsem si v srdci: Nuže, teď to zkusím s radovánkami a popřeji si dobrého. A hle, také to je pomíjivost!

² O smíchu jsem řekl: Je to ztřeštěnost, o radosti pak: Co to provádíš?

³ Umyslel jsem si, že své tělo osvěžím vínem, ačkoli mé srdce tíhne k moudrosti, a že se chopím té pomatenosti, dokud nezjistím, co dobrého pod nebem mají lidští synové z toho, co konají ve vyměřených dnech svého života.

⁴ Podnikal jsem velkolepá díla, postavil jsem si domy, vysázel vinice,

⁵ založil si zahrady a sady a v nich vysadil kdejaké ovocné stromoví,

⁶ zřídil jsem si i vodní nádrže pro zavlažování lesních porostů.

⁷ Nakoupil jsem si otroků a otrokyň a měl jsem i doma narozenou čeled, stád skotu a bravu jsem měl víc než všichni, kdo byli v Jeruzalémě přede mnou.

⁸ Nahromadil jsem si také stříbro a zlato a zabral i vlastnictví králů a krajin; opatřil jsem si zpěváky a zpěvačky i rozkoše synů lidských, milostnice.

⁹ Stal jsem se velikým a předčil jsem všechny, kteří byli v Jeruzalémě přede mnou; nadto při mně stála má

moudrost.

¹⁰ V ničem, co si žádali mé oči, jsem jim nebránil, svému srdci jsem neodepřel žádnou radost a mé srdce se zaradovalo ze všeho, za čím jsem se pachtil, a to byl můj podíl ze všeho mého pachtění.

¹¹ I pohlédl jsem na všechno, co bylo mýma rukama vykonáno, na své klopotné pachtění, a hle, všechno je pomíjivost a honba za větrem; a žádný užitek z toto pod sluncem není.

Týž úděl všech

¹² I pohlédl jsem a viděl moudrost i ztřeštěnost a pomatenost. Jaký člověk nastoupí po králi, jehož si ustanovili před tím?

¹³ Shledal jsem, že moudrost nese více užitku než pomatenost, jako světlo dává větší užitek než tma.

¹⁴ Moudrý má v hlavě oči, kdežto hlupák chodí ve tmě. Avšak i to jsem poznal, že týž úděl potká oba dva.

¹⁵ V srdci jsem si řekl: Co potkává hlupáka, potká i mne. Nač jsem tedy byl tak nadmíru moudrý? A v srdci jsem usoudil, že i to je pomíjivost.

¹⁶ Vždyť po moudrém ani po hlupákovi nezůstane památka navěky; všechno, co bylo, bude v příštích dnech zapomenuto. Moudrý umírá stejně jako hlupák.

¹⁷ Pojal jsem nenávisť k životu, zošklivilo se mi, co se pod sluncem děje. To vše je pomíjivost a honba za větrem.

Nehodný dědic

¹⁸ Pojal jsem v nenávisť všechno své klopotné pachtění pod sluncem, neboť jeho plody zanechám člověku, který bude po mně.

¹⁹ Kdo ví, bude-li moudrý nebo pomatený, přesto se však zmocní všeho, čeho jsem se při své moudrosti pod sluncem klopotně dopachtil. Také to je pomíjivost.

²⁰ Odvrátil jsem se od toho se srdcem plným zoufalství nad vším svým klopotným pachtěním pod sluncem.

²¹ Některý člověk se pachtí moudře, dovedně a prospěšně, ale musí svůj podíl předat člověku, který se s tím nepachtí. Také to je pomíjivost a prašpatná věc.

²² Vždyť co má člověk z veškerého svého pachtění, z honičky za žádostmi svého srdce, z toho, jak se pod sluncem pachtí?

²³ Všechny jeho dny jsou samá bolest a jeho lopota je plná hoře; jeho srdce mu nedá spát ani v noci. I to je pomíjivost.

Boží dary

²⁴ Není pro člověka dobré jíst a pít a při svém pachtění se aspoň pomět? Shledal jsem, že i to je z Boží ruky.

²⁵ Vždyť kdo jídal a dopřál si víc než já?

²⁶ Bůh dal člověku, který je mu milý, dává moudrost a poznání i radost. Hříšníka však nechá lopotit se, shánět a hromadit věci, které nakonec musí předat tomu, kdo se zalíbí Bohu. Také to je pomíjivost a honba za větrem.

Časnost a věčnost

Všechno má svůj čas

3

¹ Všechno má určenou chvíli a veškeré dění pod nebem svůj čas:

² Je čas rození i čas umírání, čas sázet i čas trhat;

³ je čas zabíjet i čas léčit, čas bořit i čas budovat;

⁴ je čas plakat i čas smát se, čas truchlit i čas poskakovat;

⁵ je čas kameny rozhazovat i čas kameny sbírat, čas objímat i čas objímání zanechat;

⁶ je čas hledat i čas ztrácet, čas opatrovat i čas odhazovat;

⁷ je čas roztrhávat i čas sešívat, čas mlčet i čas mluvit;

⁸ je čas milovat i čas nenávidět, čas boje i čas pokoje.

Dílo lidské a dílo Boží

⁹ Jaký užitek má ten, kdo pracuje, ze všeho svého pachtění?

¹⁰ Viděl jsem lopotu, kterou Bůh uložil lidským synům, a tak se lopotí.

- ¹¹ On všechno učinil krásně a v pravý čas, lidem dal do srdce i touhu po věčnosti, jenže člověk nevystihne začátek ani konec díla, jež Bůh koná.
- ¹² Poznal jsem, že není pro něho nic lepšího, než se radovat a konat v životě dobro.
- ¹³ A tak je tomu s každým člověkem: to, že jí a pije a okusí při veškerém svém pachtění dobrých věcí, je dar Boží.
- ¹⁴ Poznal jsem, že vše, co činí Bůh, zůstává navěky; nic k tomu nelze přidat ani z toho ubrat. A Bůh to učinil, aby lidé žili v bázni před ním.
- ¹⁵ Co se děje, bylo odedávna, a co bude, i to bylo; a Bůh vyhledává, co zašlo.

Člověk a zvíře

- ¹⁶ Dále jsem pod sluncem viděl: na místě práva - svévole, na místě spravedlnosti - svévole.
- ¹⁷ Řekl jsem si v srdci: Spravedlivého i svévolníka bude soudit Bůh, nastane čas soudu nad vším děním, nad vším, co se koná.
- ¹⁸ Řekl jsem si v srdci: To se stane kvůli synům lidským, aby je Bůh tříbil, aby nahlédli, že je to s nimi jako se zvířaty.
- ¹⁹ Vždyť úděl synů lidských a úděl zvířat je stejný: Jedni jako druzí umírají, jejich duch je stejný, člověk nemá žádnou přednost před zvířaty, neboť všechno pomíjí.
- ²⁰ Vše spěje k jednomu místu, všechno vzniklo z prachu a vše se v prach navrací.
- ²¹ Kdo ví, zda duch lidských synů stoupá vzhůru a duch zvířat sestupuje dolů k zemi?
- ²² Shledal jsem, že není nic lepšího, než když se člověk raduje z toho, co koná, neboť to je jeho podíl. Kdo mu dá nahlédnout, co se stane po něm?

Úděl utiskovaných

4

- ¹ Znovu jsem pohleděl na všechen útisk, který se pod sluncem děje. Hle, slzy utiskovaných, a oni jsou bez utěšitele, jejich utiskovatelé mají v rukou moc, a oni jsou bez utěšitele.
- ² Vychvaloval jsem mrtvé, kteří dávno zemřeli, více nežli živé, kteří ještě žijí.
- ³ Ale nad oboje líp je na tom ten, kdo ještě není a nevidí zlo, které se pod sluncem děje.

Práce

- ⁴ Viděl jsem též všechno pachtění i vše, co prospěšného se koná, a jak přitom jeden na druhého žárlí. Také to je pomíjivost a honba za větrem.
- ⁵ Hlupák skládá ruce v klín a užírá se.
- ⁶ Lepší na dlaň odpočinku než hrstě plné pachtění a honby za větrem.

Samota

- ⁷ A znovu jsem pohleděl, jak všechno pod sluncem je pomíjivé.
- ⁸ Někdo je sám a nikoho nemá, ani syna ani bratra, a všechno jeho pachtění nebere konce, jeho oko se bohatství nenasytí. 'Pro koho se pachtím a sám se připravuji o pohodlí?' Také to je pomíjivost a úmorná lopota.
- ⁹ Lépe dvěma než jednomu, mají dobrou mzdu ze svého pachtění.
- ¹⁰ Upadne-li jeden, druh jej zvedne. Běda samotnému, který upadne; pak nemá nikoho, kdo by ho zvedl.
- ¹¹ Také leží-li dva pospolu, je jim teplo; jak se má však zahřát jeden?
- ¹² Přepadnou-li jednoho, postaví se proti nim oba. A nit trojitá se teprv nepřetrhne!

Vláda a moudrost

- ¹³ Lepší nuzný moudrý chlapec než starý král, ale hloupý, který nedovede přijmout poučení.
- ¹⁴ Vyšel z vězení a stal se králem, narodil se jako chudřas a došel království.
- ¹⁵ Shledal jsem, že všichni živí, ti, kdo chodí pod sluncem, byli při tom druhém, při chlapci, jenž nastoupil po něm.
- ¹⁶ Nesčetný byl všechen lid, jemuž byl v čele, ale radovat se z něho nebude už příští pokolení. Věru i to je pomíjivost a honba za větrem.

Ve svatyni

¹⁷ Dej si pozor na každý krok, když jdeš do Božího domu. Pohotovější buď k slyšení než k přinášení obětí jak hlupáci; ti ani nevědí, že činí něco zlého.

5

¹ Ústa spěšně neotvírej, neukvapuj se v srdci, když máš pronést slovo před Bohem; vždyť Bůh je v nebi a ty na zemi, tak ať jsou nemnohá tvá slova.

² Po mnohé lopotě přichází sen; hlupák se ozývá mnoha slovy.

³ Ty, když se zavážeš Bohu slibem, splň jej bez meškání, neboť v hlupácích nemá Bůh zalíbení. Co slíbiš, to splň!

⁴ Lépe je, když neslibuješ, než když slíbiš a neplníš.

⁵ Nedovol svým ústům, aby svedla ke hříchu tvé tělo, neříkej před Božím poslem: 'To byl omyl.' Proč se má Bůh rozlítit pro to, cos řekl, a zničit dílo tvých rukou?

⁶ Kde mnoho snů, tam samá pomíjivost, samá prázdná slova. Ty se však boj Boha!

Zneužití moci

⁷ Uvidíš-li, že je v kraji chudých utiskován, že je znásilňováno právo a spravedlnost, nediv se té zvůli; vyšší hledá vysokého a nad nimi jsou ještě vyšší.

⁸ Ale při tom všem vydává země užitek, vždyť pole slouží i králi.

Bída bohatých

⁹ Kdo miluje peníze, peněz se nenasytí, kdo miluje hojnost, nemá nikdy dosti. Také to je pomíjivost.

¹⁰ Když se rozmnožuje jmění, množí se i příživníci. Jaký prospěch z toho mívá vlastník? Ledaže se na to může dívat.

¹¹ Sladký je spánek toho, kdo pracuje, ať jí málo nebo mnoho, ale boháčovi nedopřeje spánku sytost.

Lopota bez užitku

¹² Je zlý neduh, který jsem pod sluncem viděl: vlastníkovi je ke zlému bohatství, jež střeží.

¹³ Po úporné lopotě může o bohatství přijít a syn, jehož zplodil, stojí s prázdnou rukou.

¹⁴ Jako vyšel z života své matky, nahý zase odchází, jak přišel, a za svoje pachtění si nic neodnese, ani co by se do ruky vešlo.

¹⁵ A také to je zlý neduh: Každý odejde, jak přišel; jaký užitek má z toho, že se pachtil a honil vítr?

¹⁶ Nadto po všechny dny jidal ve tmě, a takového hoře, nemoci a hněvu!

Radost z darů

¹⁷ Hle, co jsem shledal: Je dobré a pěkné, aby člověk jedl a pil a měl se dobře při veškerém klopotném pachtění pod sluncem v časných dnech života, které mu dal Bůh, neboť to je jeho podíl.

¹⁸ Tak je tomu s každým člověkem; to, že mu Bůh dal bohatství a poklady i možnost užívat jich, brát svůj podíl a radovat se při svém pachtění, je dar Boží.

¹⁹ Ten totiž příliš nemyslí na dny svého života, protože Bůh oblažuje jeho srdce radostí.

Odepření dobrých darů

6

¹ Je zlo, které jsem pod sluncem viděl, a je mezi lidmi časté:

² Někomu Bůh dává bohatství a poklady i slávu, takže nepostrádá pro sebe nic z toho všeho, po čem touží. Bůh však mu nedá možnost toho užívat a má z toho užitek někdo cizí. To je pomíjivost a zlý neduh.

³ Kdyby někdo zplodil synů sto a byl živ mnoho let a bylo sebevic dnů jeho věku, pokud dobra neužil a nebyl řádně pohřben, pravím, že mrtvý plod je na tom lépe než on.

⁴ Vešel do pomíjivosti, zapadl v temnotách a temnotou je přikryto jeho jméno;

⁵ ani slunce nespátřil, nic nepoznal a má klidu víc než onen člověk.

⁶ A kdyby žil dvakrát tisíc let a dobra neokusil, zdali oba neodejdou do stejného místa?

⁷ Všechno lidské pachtění je pro ústa, duše ukojena není.

⁸ A jakou má přednost moudrý před hlupákem? Co má z života utištěný, i kdyby žít uměl?

⁹ Lepší je, co vidí oči, než za čím se žene duše; i to je pomíjivost a honba za větrem.

Skrytost zítřka

¹⁰ Cokoli vzniklo, dávno dostalo své jméno. A je známo, že ten, jenž byl nazván Adam (to je Člověk), nemůže se přít s tím, který má převahu nad ním.

¹¹ Čím více slov, tím více pomíjivosti. A jaký užitek má z toho člověk?

¹² Kdo může vědět, co je člověku v životě k dobru, v časných dnech jeho pomíjivého žití, jež jako stín mu plynou? Kdo oznámí člověku, co pod sluncem nastane po něm?

Zamyšlení nad životem

Co je lepší?

7

¹ Dobré jméno je nad výborný olej a den smrti nad den narození.

² Lépe je jít do domu truchlení než vejít do domu hodování, neboť tam je zřejmé, jak každý člověk skončí, a živý si to může vzít k srdci.

³ Lepší je hoře než smích, neboť zachmuřelá tvář prospívá srdci.

⁴ Srdce moudrých je v domě truchlení, ale srdce hlupáků v domě radování.

⁵ Lépe je slyšet důtku od moudrého než poslouchat opěvování od hlupáků,

⁶ neboť jako praskot trní pod hrncem je smích hlupáka. I to je pomíjivost.

⁷ Útlak i z moudrého udělá ztřeštěnce a dar ničí srdce.

⁸ Lepší je zakončení věci než její počátek, lepší je trpělivost nežli povýšenost.

⁹ Nepochykej v náhlé hořekování, neboť hořekování si hoví v klíně hlupáků.

¹⁰ Neříkej: 'Čím to je, že dny dřívější byly lepší než tyto?' To není moudré, ptáš-li se na to.

¹¹ Dobrá je moudrost, jakož i dědictví, užitečná těm, kdo vidí slunce;

¹² být ve stínu moudrosti je jako být ve stínu peněz, avšak užitečnější je poznat moudrost: ta zachovává život tomu, kdo ji má.

¹³ Pohleď na Boží dílo! Kdo může narovnat, co on zkřivil?

¹⁴ V den dobrý užívej dobra a v den zlý si uvědom, že ten i onen učinil Bůh proto, aby se člověk nedozvěděl, co bude po něm.

Ničeho příliš!

¹⁵ To všechno jsem viděl ve dnech své pomíjivosti: Spravedlivý hyne i při své spravedlnosti a svévolník dlouho žije i při své zlobě.

¹⁶ Nebuď příliš spravedlivý ani nadmíru moudrý; proč by ses měl zničit?

¹⁷ Nebuď příliš svévolný a nebuď jako pomatenec; proč bys umíral, než vyprší tvůj čas?

¹⁸ Bude dobře, když se tohoto přidržíš a ono nespustíš ze zřetele; vždyť kdo se bojí Boha, ujde obojímu.

¹⁹ Moudrost dává moudrému více síly, než jakou má deset mocných v městě.

²⁰ Není na zemi člověka spravedlivého, aby konal dobro a nehřešil.

²¹ Nevšímej si všech řečí, které se vedou, abys neuslyšel, jak tě zlehčuje tvůj otrok.

²² Sám v srdci víš, žes i ty častokrát zlehčoval druhé.

Neúplnost poznání

²³ To všechno jsem chtěl vyzkoušet moudrostí; řekl jsem si: Budu moudrý. Ale moudrost se ode mne vzdalovala.

²⁴ Daleko je to, co se stalo, hluboko, přehluboko; kdo to nalezne?

²⁵ Zaměřil jsem se cele na to, abych poznal a prozkoumal a vyhledal moudrost a smysl všeho, abych poznal i hloupou svévoli a ztřeštěnou pomatenost.

²⁶ A přicházím na to, že trpčí než smrt je žena, je-li léčkou, je-li její srdce síť a ruce pouta. Kdo je Bohu milý, unikne jí, hříšník jí však bude lapen.

²⁷ Hleď, na to jsem přišel, řekl Kazatel, když jsem porovnával jedno s druhým, abych se dopídl smyslu,

²⁸ jež jsem stále hledal a nenalézal: Mezi tisíci jsem našel jednoho člověka, ale ženu jsem mezi těmi všemi nenalezl.

²⁹ Hleď, jenom na to jsem přišel, že Bůh sice učinil člověka přímého, ten však vyhledává samé smyšlenky.

Panství člověka

8

- ¹ Kdo se vyrovná moudrému a kdo zná výklad věcí? Moudrost prosvítí člověku tvář, i tvrdost jeho tváře se změní.
- ² Pravím: Dbej na králův rozkaz, a to kvůli přísaze Boží.
- ³ Neodcházej náhle od něho, nestůj při zlé věci; neboť on může učinit všechno, co se mu zlíbí.
- ⁴ Vždyť královo slovo má moc a kdo mu řekne: 'Co to děláš?'
- ⁵ Kdo dbá na příkazy, neokusí nic zlého, srdce moudrého ví, že nastane čas soudu.
- ⁶ Nad každým děním nastane čas soudu; na člověku je mnoho zlého.
- ⁷ Nikdo neví, co nastane; kdo oznámí člověku, jak bude?
- ⁸ Není člověka, jenž by měl svého ducha v moci, nezadrží jej, nemá moc nade dnem smrti; z toho boje není východiska, svévole nezachrání toho, kdo ji páchá.
- ⁹ To všechno jsem viděl, když jsem si předsevzal zabývat se vším, co se pod sluncem děje v čase, kdy má člověk moc nad člověkem a působí mu zlo.

Cesty lidské a Boží

- ¹⁰ Hned nato jsem pohleděl na pohřbené svévolníky; přicházivali a odcházeli ze svatého místa a ve městě se zapomínalo, jak jednali. Také to je pomíjivost.
- ¹¹ Poněvadž nad zločinem není hned vykonán rozsudek, tíhne srdce lidských synů k páchání zla.
- ¹² Přestože hříšník páchá zlo stokrát a lhůta se mu prodlužuje, já vím, že dobře bude těm, kdo se bojí Boha, těm, kdo se bojí jeho tváře.
- ¹³ Avšak svévolníkovi se dobře nepovede, život se mu ani o den neprodlouží, bude jako stín, protože nemá bázeň před Boží tváří.
- ¹⁴ Další pomíjivost, která se na zemi vyskytuje: Jsou spravedliví, které jako by poznamenalo dílo svévolníků, a jsou svévolníci, které jako by poznamenalo dílo spravedlivých. Řekl jsem si, že i to je pomíjivost.
- ¹⁵ I vychvaloval jsem radost, protože pro člověka není pod sluncem nic lepšího než jíst a pít a radovat se. To ho provází při jeho pachtění ve dnech života, které mu Bůh pod sluncem dopřál.
- ¹⁶ Jakmile jsem si předsevzal poznat moudrost, viděl jsem, co je na zemi lopoty; ve dne ani v noci člověk neokusí spánku.
- ¹⁷ Spatřil jsem též, že veškeré dílo Boží, dílo, které se pod sluncem koná, není člověk schopen postihnout; ať se při tom hledání pachtí sebevíc, všechno nepostihne. Ani moudrý, řekne-li, že zná to či ono, není schopen všechno postihnout.

Stejný úděl všech

9

- ¹ O tom všem jsem uvažoval a ve všem tom jsem zjistil, že spravedliví a moudří i jejich práce jsou v ruce Boží. Člověk neví, co milovat ani co nenávidět, cíl všeho je před ním.
- ² Všechno je u všech stejné: stejný úděl má spravedlivý i svévolný, dobrý a čistý i nečistý, obětující i neobětující; dobrý je na tom jako hříšník, přísahající jako ten, kdo se přísahat bojí.
- ³ Na všem, co se pod sluncem děje, je zlé to, že všichni mají stejný úděl a že srdce lidských synů je naplněno zlobou; po celý svůj život mají v srdci samé ztřeštěnosti a pak se odeberou k mrtvým.
- ⁴ Kdo tedy bude vyvolen? Všichni, kdo žijí, mají naději. Vždyť živý pes je na tom lépe než mrtvý lev.
- ⁵ Živí totiž vědí, že zemrou, mrtví nevědí zhola nic a nečeká je žádná odměna, jejich památka je zapomenuta.
- ⁶ Jak jejich láska, tak jejich nenávisť i jejich horlení dávno zanikly a nikdy se již nebudou podílet na ničem, co se pod sluncem děje.
- ⁷ Jdi, jez svůj chléb s radostí a popíjej své víno s dobrou myslí, neboť Bůh již dávno našel zalíbení ve tvém díle.
- ⁸ Tvé šaty ať jsou v každé době bílé a tvá hlava ať nepostrádá vonný olej.
- ⁹ Uživej života se ženou, kterou sis zamiloval, po všechny dny svého pomíjivého života. To ti je pod sluncem dáno po všechny dny tvé pomíjivosti, to je tvůj podíl v životě při tvém klopotném pachtění pod sluncem.
- ¹⁰ Všechno, co máš vykonat, konej podle svých sil, neboť není díla ani myšlenky ani poznání ani moudrosti v říši mrtvých, kam odejdeš.

Chvála moudrosti

- ¹¹ Opět jsem pod sluncem viděl, že běh nezávisí na snaze hbitých ani boj na bohatýrech ani chléb na moudrých

ani bohatství na rozumných ani přízeň na těch, kdo mají poznání, ale jak kdy každému z nich přeje čas a příležitost.

¹² Vždyť člověk ani nezná svůj čas. Je jako ryby, které se chytají do zlé sítě, a jako ptáci chytaní do osidla. Jako na ně, tak i na lidské syny bývá políčeno ve zlý čas, který je náhle přepadá.

¹³ Také jsem spatřil pod sluncem tuto moudrost a jevila se mi veliká:

¹⁴ Bylo malé město a v něm hrstka mužů. Tu přitáhl na ně velký král, obklíčil je a zbudoval proti němu mohutné náspy.

¹⁵ Našel se pak v něm nuzný moudrý muž, který by byl to město svou moudrostí zachránil, ale nikdo si na toho nuzného muže ani nevzpomněl.

¹⁶ Řekl jsem si: Lepší je moudrost než síla, třebaže modrostí toho nuzáka pohrdli a jeho slova nebyla slyšena.

¹⁷ Slova moudrých v klidu vyslechnutá jsou lepší než křik toho, který panuje nad hlupáky.

¹⁸ Moudrost je lepší než válečné zbraně, mnoho dobrého však zničí jediný hříšník.

Životní zkušenosti

10

¹ Mrtvé mouchy způsobí, že mastičkářův olej páchne a kvasí; stejně působí špetka pomatenosti, je-li ceněna víc než moudrost a čest.

² Moudrý má srdce na pravém místě, hlupák na nepravém.

³ Pomatenec, i když jde po cestě, je bez rozumu, o každém však říká: "To je pomatenec!"

⁴ Zvedne-li se proti tobě vladařova nevole, své místo neopouštěj, mírnost může zabránit velikým hříchům.

⁵ Zlo, jež jsem pod sluncem vídal, je omyl, k němuž dochází u mocnáře:

⁶ Na vysoké místo se dosadí pomatenec, kdežto schopní zůstávají sedět dole.

⁷ Viděl jsem otroky na ořích, kdežto knížata jak otroky chodit pěšky.

⁸ Kdo kope jámu, spadne do ní, toho, kdo strhává zeď, uštkne had.

⁹ Kdo láme kámen, přichází k úrazu, kdo štípe dříví, je při tom ohrožen.

¹⁰ Ztupí-li se sekera a nenaostří-li se znovu, je nutno víc napnout síly. Užitečná a prospěšná je moudrost.

¹¹ Uštkne-li had, dříve než byl zařikán, zaklínač pranic neprospěje.

Kletba pošetilosti

¹² Slova z úst moudrému příjemně plynou, kdežto hlupáka vlastní rty pohlcují.

¹³ Sotvaže promluví, prozradí pomatenost, a když domluví, zlou ztřeštěnost.

¹⁴ Pomatenec má plno řečí. Co nastane, člověk neví, a kdo mu oznámí, co bude po něm?

¹⁵ Hlupáci se unavují pachtěním, nevědí ani, kudy jít do města.

¹⁶ Běda tobě, země, je-li tvým králem chlapec a tvá knížata hodují z jitra!

¹⁷ Blaze tobě, země, je-li tvůj král vznešeného rodu a tvá knížata jídají v náležitý čas pro posilnění, a ne pro opilství.

¹⁸ Pro lenošení sesouvá se krov, pro nečinnost rukou zatéká do domu.

¹⁹ K obveselení se strojí pokrm a radost životu dává víno; peníze vyřeší všechno.

²⁰ Králi nezlořeč ani v mysli, boháčovi nezlořeč ani v pokojíku, kde uléháš, neboť nebeské ptactvo roznese ten hlas, okřídlenec vyzradí každé slovo.

Nepolevuj ve svém díle

11

¹ Pouštěj svůj chléb po vodě, po mnoha dnech se s ním shledáš.

² Rozdej svůj díl mezi sedm, ba i osm, nevíš, co zlého se na zemi stane.

³ Jestliže mraky se naplní, spustí se na zemi déšť; jestliže strom padne k jihu či na sever, zůstane na místě, kam padl.

⁴ Kdo příliš dá na vítr, nebude síť, kdo hledí na mraky, nebude sklízet.

⁵ Jako nevíš, jaká je cesta větru, jak v životě těhotné vznikají kosti, tak neznáš dílo Boha, který to všechno koná.

⁶ Rozsèvej své símě zrána, nedopřej svým rukám klidu do večera, neboť nevíš, zda se zdaří to či ono, či zda obojí je stejně dobré.

⁷ Sladké je světlo a vidět slunce je milé očím.

⁸ I když se člověk dožije mnoha let, ať se z nich raduje ze všech, ale na dny temnoty ať pamatuje, že jich bude

mnoho. Cokoli přijde, je pomíjivost.

Pamatuj na Stvořitele

⁹ Raduj se, jinochu, ze svého mládí, užij pohody ve svém jinošství a jdi si cestami svého srdce, za vidinou svých očí. Věz však, že tě za to všechno Bůh postaví před soud.

¹⁰ Hoře si ze srdce vyklid' a drž si od těla zlo, vždyť mládí a úsvit jsou pomíjivé.

12

¹ Pamatuj na svého Stvořitele ve dnech svého jinošství, než nastanou zlé dny a než se dostaví léta, o kterých řekneš: 'Nemám v nich zalíbení';

² než se zatmí slunce a světlo, měsíc, hvězdy, a vrátí se po dešti mraky.

³ V ten den se začnou třást strážcové domu a mužové zdatní se zkříví a mlečky nechají práce a bude jich málo, a ty, kdo hledí z oken, obestře temnota,

⁴ a zavrou se dveře do ulice a ztiší se hlas mlýnku a vstávat se bude za šveholu ptactva a všechny zpěvy budou znít přidušeně.

⁵ A člověk se bude bát výšek a úrazů na cestě; a rozkvete mandloň a těžce se povleče kobyłka a kapara ztratí účinnost. Člověk se vydá do svého věčného domu a ulicí budou obcházet ti, kdo nařikají nad mrtvými.

⁶ Pamatuj na svého Stvořitele, než se přetrhne stříbrný provaz a rozbije se misa zlatá a džbán se roztříští nad zřídlem a kolo u studny se zláme.

⁷ A prach se vrátí do země, kde byl, a duch se vrátí k Bohu, který jej dal.

Epilog

⁸ Pomíjivost, samá pomíjivost, řekl Kazatel, všechno pomíjí.

⁹ Zbývá jen dodat, že Kazatel byl moudrý, lid stále poznání vyučoval; přemýšlel a bádal a složil přísloví mnohá.

¹⁰ Kazatel se snažil najít výstižná slova; tak bylo zapsáno, co je pravé, slova pravdy.

¹¹ Slova moudrých jsou jako bodce, jako vbité hřeby jsou slova sběratelů, pastýřem jediným proslovená.

¹² Nadto pak zbývá, synu můj, říci: Přijmi poučení! Spisování mnoha knih nebere konce a mnohé hloubání unaví tělo.

¹³ Závěr všeho, co jsi slyšel: Boha se boj a jeho přikázání zachovávej; na tom u člověka všechno závisí.

¹⁴ Veškeré dílo Bůh postaví před soud, i vše, co je utajeno, ať dobré či zlé.